

KLEID

VGN
50 JAAR!

NR 4 | MEI 2008 | JAARGANG 49

De Bokkers:
gewelddadige rebellen
of bezielde strijders?

Het geschreven woord
als spiegel van de
Chinese geschiedenis

Expertisecentra:
impuls voor
vakdidactiek

Algemeen Bestuur VGN

Jan-Maarten de Wit

*voorzitter (Circus en Jida/
tweede Joke Kleio)*
Van den Bergweg 13
8942 ZL Didam
Tel. 0318 - 226 588
jm.dewit@liemskollege.nl

Wendy Hinke-Michels

*secretaris (commissie VAVO/
commissie havo/vwo)*
Anninksweg 72
7557 AH Hengelo
Tel. 074 - 242 98 86
w.hinkemichels@hotmail.com

Maud Knook

*planningmeester
(commissie Didaktiek en
schrijverij)*
Ertsskade 133
1019 ED Amsterdam
Tel. 020 - 418 55 10
pknook@planet.nl

Marjan de Groot-Reuvekamp

*vice-voorzitter
(commissie PAROZ SLI)*
Rompeveld 26
5233 EK Den Bosch
Tel. 073 - 0442 66 92
p.m.degroot@hime.nl

Wim Duyff

*(commissie vmo, milieu
ouderbouw)*
Kunststraat 6
1445 XT Furmerend
Tel. 0299 - 649 870
wduyff@planet.nl

Maas van Egdom

(redactie website)
Serusdijkstraat 19
2402 JD Alphen a/d Rijn
Tel. 0172 - 435 071
m.vanegdom@wanadoo.nl

Berichten voor de VGN

Bestuur kunt u mailen of
opsturen aan de secretaris.
Wendy Hinke-Kleio is het
blad van de Vereniging van
docenten in geschiedenis en
staatsinrichting in Nederland
(VGN). Leden ontvangen het
gratis. Wilt u lid worden?
Aanmelding is mogelijk via
de VGN site.

VGN gsm: 0287031111

jeuillagemeester VGN-Schouw
E-mail: oen-kleio@orange.nl

Website: www.vgnkleio.nl

Redactie Kleio

Joke Noordstrand

hoofdredacteur
Lorentzplein 18
2012 HG Haarlem
Tel. 023 - 532 99 04
j.noordstrand@worldmail.nl

Hans Pols

secretaris
Van Aerssenstraat 140
2582 JT Den Haag
Tel. 070 - 350 13 80
j.pols@penta.nl

Daan Schuijt

Jan Loykenlaan 291
2332 DH Leiden
Tel. 071 - 5727982
d.schuijt@fioretti.nl

Martijn Strobos

redacteur Kleiokrant
Splinterlaan 12
2352 SJ Leiderdorp
Tel. 071 - 589 40 20
mstr@davinci-leiden.nl

Ger van der Drift

Bouwlust 193
3162 SB Rhoon
Tel. 010 - 481 22 43
g.vanderdrift@penta.nl

Marjonne Maan

Fabrenheitsstraat 25
2561 DN Den Haag
Tel. 06 - 224 33 811
marjonne_maan@hotmail.com

Anny Hartgerink

Aa-park 10
8032 CS Zwolle
Tel. 038 - 453 35 13
a.hartgerink-deleeuw@
planet.nl

Joull Lelieveld

eindredacteur
Kastanjelaan 4
6513 BD Nijmegen
Tel. 024 - 360 22 83
redactie@joull.nl

Uitgever: Schoof BV

Druaak: Fixx reclame com-
municatie
Fotografie: Saskia Lelieveld

Druk: Drukkerij Gethoorn Ten
Brink, Meppel

ISSN 0165-6449

Kopij voor de Kleiokrant kunt
u sturen naar Martijn Strobos.
Neem voor informatie over
adverteren in Kleio contact op
met Joke Noordstrand a.i.

Contributies 2007/2008

• Salaris t/m LB6	€ 60,-
• Salaris vanaf LB7	€ 70,-
• Docent met drie of meer vakken	€ 45,-
• Baan van minder dan 0,6 fte	€ 50,-
• Kennismakingslid	€ 35,-
(alleen voor studenten)	
• Buitengewone leden, pensioen, VUT	€ 55,-
• Partnernidmaatschap	€ 80,-
Abonnement:	
• Binnenland	€ 71,-
• Buitenland, Europa	€ 75,-
• Buitenland, overig	€ 85,-
• Losse nummers	€ 12,-
<i>incl. verzendkosten</i>	

De uitgever heeft getracht alle rechthebbenden te achterhalen. Indien
iemand meent als rechthebbende in aanmerking te komen, kan hij zich
tot de uitgever wenden.

Leden- en abonnementenadministratie

Administratiekantoor
H. Adema,
Aldlansdyk 50
9051 DH Steens
Tel. 058 - 257 54 47
Fax 058 - 257 39 99
henk_adema@hotmail.com

VAN DE REDACTIE

China blijft voortdurend fascineren
en intrigeren, zodat het de redac-
tie interessant leek aandacht te
besteden aan verschillende facetten
van de historie van het Rijk van het
Midden.

Barend ter Haar gaat in zijn artikel
in op een merkwaardige reeks inci-
denten rond 1900 die door wester-
lingen de 'Boksers' wordt genoemd
en die escaleert in een belegering
van de buitenlandse wijk in Beijing.
De Chinese overheid zet de Boksers
bewust in tegen de buitenlanders en
vóór de keizerlijke dynastie.

Vervolgens laat Maghiel van Crevel
in 'Lezen en schrijven in China'
de grote rol van het schrijverschap
zien en de macht die ambtenaren

hieraan ontleenden. Om ambtenaar te
kunnen worden moest men van jongs
af aan hele teksten uit het hoofd leren
en een zwaar staatsexamen afleggen.

Jan van Oudheusden geeft een helder
overzicht van de Qing-dynastie waarbij
de halfnomadische Mantsjoes de
macht overnamen en China tot grote
bloei brachten.

Ook beschrijft hij de wisselende relatie
tussen Qing en het Westen die resul-
teerde in de Opiumoorlogen en zeer
ongelijke handelsverdragen.

Tot slot geen Kleioskoop van Daan
Schuijt maar een bespreking van hoe
de opera 'Nixon in China' in de klas
gebruikt kan worden. Veel leesplezier!

Joke Noordstrand

Foto cover: Qianlong was van 1735 tot 1796 keizer van China. Hij was de zesde
Qing keizer en vijfde Mantsjoe keizer die over China regeerde.

BOKSERS ALS LAATSTE KANS?

Het rampjaar 1900

BAREND TER HAAR

4

LEZEN EN SCHRIJVEN IN CHINA

12

Het geschreven woord als spiegel van de geschiedenis van China

MAGHIEL VAN CREVEL

ONDERWIJS MET DE CANON

16

Willibrord, Mohammed B. of Moeder Theresa?

HENK LINDEMAN EN BERT DE VOS

CHINA'S HOOGMOED EN VAL

22

De Qing-dynastie in vroegmoderne tijd

JAN VAN OUDHEUSDEN

34

Impuls voor vakdidactiek

MARC KROPMAN

EN VERDER

9

Kleioskoop

21

Boeken

30

Museumnieuws

36

Boek van de maand

39

Recensies

45

Verslag van de vmbo-geschiedenisdag in Amersfoort

47

Kleiokrant

Boksers als laatste kans?

HET RAMPJAAR 1900

Het jaar 1900 is voor China niet het begin (of zo men wil het eind) van een millennium, maar zomaar één jaar uit de zich steeds herhalende zestigjarige cyclus. In dit jaar zal een merkwaardige reeks incidenten door mensen die door westerlingen de 'Boksers' worden genoemd, escaleren tot een belegering van de woonwijk van buitenlandse vertegenwoordigers in Beijing. Moordpartijen op lokale christenen en missionarissen in heel Noord-China vinden plaats. De meeste doden vallen uiteindelijk bij de repressie door de buitenlandse vredesmacht en door eigen legers.

Deze gebeurtenissen vormen een keerpunt in de tot dan toe aarzelande Chinese aanzetten tot modernisatie. Iedereen aan de bestuurlijke top en in het keizerlijke hof beseft dat er iets moet gebeuren. Zij zijn tegelijkertijd onderdeel van een (alleszins begrijpelijk, maar toch erg gekleurd) verhaal over het boze Westen dat tot op de dag van vandaag tijdens de geschiedenislessen in het leven wordt gehouden. We schrijven de Qing-dynastie, waarin de Mantsjoes regeren samen met Mongolen en Han-Chinezen.

Demonen en magiërs

Sinds 1899 wordt met name Noord-China geteisterd door een slechte oogst, droogte en ziektes. Omdat de waterputten droogvallen en besmettingen niet snel worden weggespoeld, breekt cholera in volle hevigheid uit. Overal in het noorden duiken geruchten op over het einde der tijden, die zullen worden begeleid door demonische aanvallen. De geruchten vertellen uitgebreid over demonen en over de magische middelen om je daartegen te beschermen. De Sinologische Bibliotheek van de Universiteit van Leiden bewaart nog steeds een

boek met amuletten dat in 1900 is gekopieerd door een literaat met als doel zich tegen de demonen van de eindtijd te beschermen (opnieuw gekopieerd in april 1949, maar nu ter bescherming tegen de communisten die net de oude hoofdstad hebben veroverd!). Daarnaast zijn er geruchten waarin buitenlanders figuren als 'magiërs', die het voorzien hebben op specifieke lichaamsdelen voor een 'onsterfelijkheidsmedicijn' en geruchten dat Chinezen of buitenlanders de waterbronnen vergiftigen. Zulke verhalen zijn vanouds in staat hele volken te mobiliseren. Zij zullen ook ditmaal vele doden tot gevolg hebben. Het is een tijd van reële angsten om het naakte bestaan, die herhaaldelijk aanleiding geeft tot allerlei geruchten die samen net zo veel invloed uitoefenen als de angst om het overleven zelf.

Toenemende spanningen

In de provincie Shandong zijn in de late negentiende eeuw onder meer Duitse missionarissen actief, die fanatiek zijn in het verspreiden van het christelijke geloof, omdat zij nog een achterstand menen te hebben op hun Europese concurrenten. Zij nemen hele groepen

Prof. dr. B. J. ter Haar is hoogleraar Chinese geschiedenis aan de Universiteit van Leiden en legt op dit moment de laatste hand aan een uitgebreide geschiedschrijving van het keizerlijke China tot en met 1911.

Chinezen op, die zoeken naar bescherming en steun tegen de Chinese overheid of tegen andere groepen met wie zij een conflict hebben. Alle christelijke missionarissen bemoeien zich actief met zulke conflicten ten gunste van hun aanhang, maar gaan vaak volledig voorbij aan de merites van een zaak. De missionarissen hebben gemakkelijk toegang tot hun diplomaten, die in Beijing direct bij het ministerie van Buitenlandse Zaken kunnen protesteren. De lokale Chinese bestuurders moeten de veel tragere ambtsweg volgen. Het gevolg van dit alles is dat in Shandong en in de rest van Noord-China, waar Chinese christenen wonen, de onderlinge spanningen stijgen. Westerlingen en christenen worden, volgens de geruchten, direct verantwoordelijk gehouden voor de droogte en hongersnood. Met name het armere gedeelte van de provincie Shandong is sterk gemilitariseerd. Er is geen sterke lokale leiding die de conflicten afzwakt, eenvoudigweg omdat het gebied te arm is om een echte elite te produceren. In 1898 overstroomt in het noordwesten van de provincie de Gele Rivier, waardoor nog eens miljoenen mensen huis en haard moeten verlaten. Dit alles vormt de voedingsbodem voor conflicten, waardoor lokale spanningen in een specifiek gebied als Shandong over heel Noord-China kunnen escaleren.

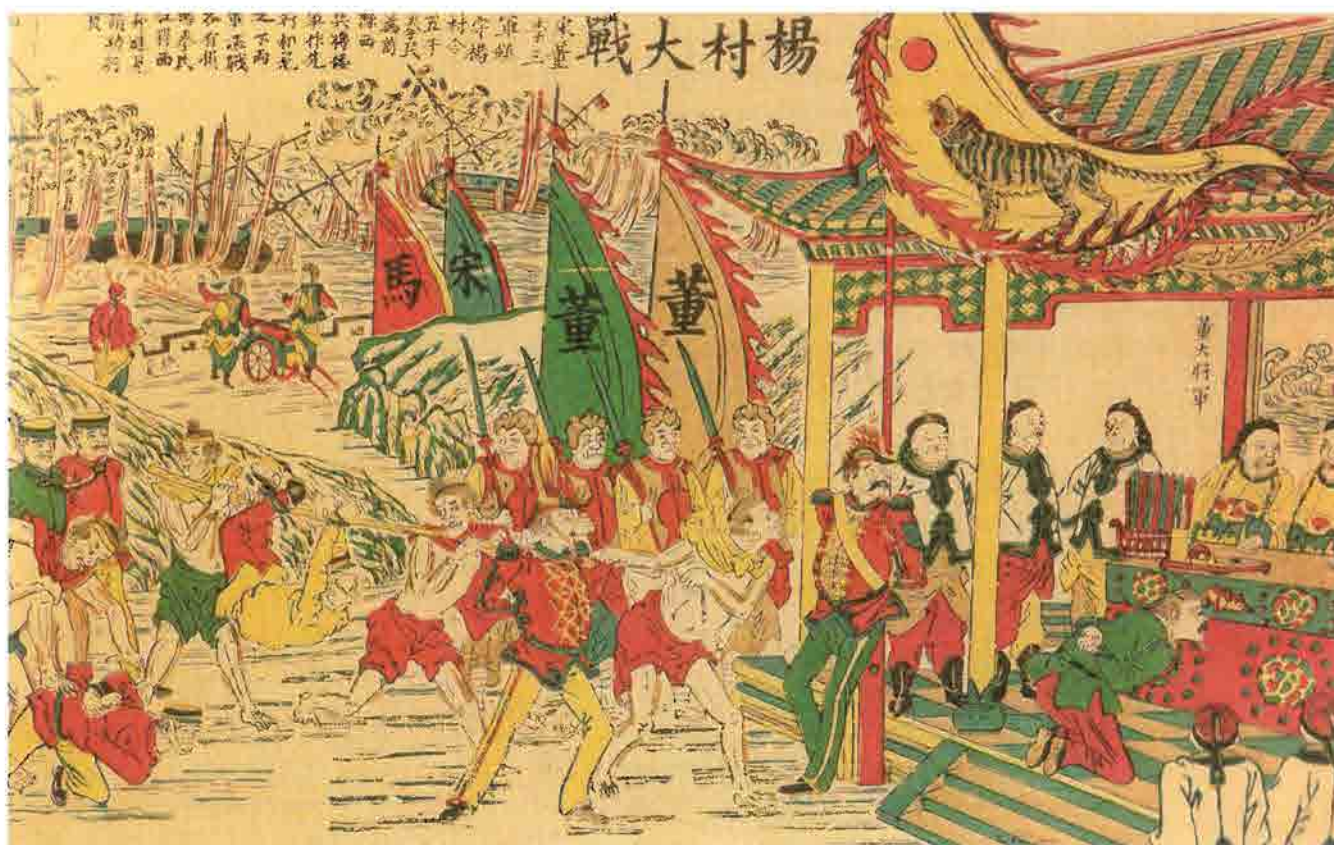
Boksers

Waarom het uiteindelijk in Shandong echt mis gaat is, ondanks decennia van diepgaand onderzoek, nog steeds niet duidelijk. In reactie op geruchten over demonen gaan lokale groepen in Shandong 'magische rituelen' toepassen, waarbij 'krijgshaftige goden neerdalen in de gelovigen' om hen onkwetsbaar in de strijd te maken.

'Geruchten gaan dat buitenlanders het voorzien hebben op lichaamsdelen voor een 'onsterfelijkheidsmedicijn'. Zulke verhalen zijn vanouds in staat hele volken te mobiliseren.'

De aanhangers zijn fel gekant tegen de westerse en christelijke invloeden in hun gebied en het ritueel is in eerste instantie gericht op bescherming tegen aanvallen van demonen. Het is een gebruikelijk Chinees ritueel, ook al maakt het op westerse tijdgenoten een buitenissige indruk. De term 'Boksers' is waarschijnlijk geïnspireerd op de merkwaardige arm- en beenbewegingen die ze maken. Toch is het een misleidende term, want met boksen heeft deze specifieke groepering weinig te maken. De Boksers zien zichzelf helemaal niet als

Wensdroom van de Boksers: een Chinese prent die laat zien hoe buitenlandse gezandten voor een Chinees tribunaal terecht moeten staan. Bron: A. Paludan, *Chronicle of the Chinese Emperors*, Londen 2005.

gewelddadige rebellen, maar juist als loyale en door hun goden bezielde strijders, de 'Groepen van Loyaliteit en Harmonie'.

De plaatselijke gouverneur laat de leiders van de eerste incidenten executeren, terwijl hij de rest naar huis laat terugkeren. Deze strategie is hem goed van pas gekomen tijdens eerdere benoemingen, maar werkt dit keer niet. De gouverneur gaat er namelijk vanuit dat hier sprake is van een normale opstand met een centrale

'Het gaat niet om een 'gewone' opstand, maar om een ritueel dat de mensen helpt om te gaan met hun angst voor honger en demonen.'

leiding, maar dat is geenszins het geval. Juist omdat de onderliggende rituele praktijk en de politieke agenda precies aansluiten op lokale religieuze gewoontes en sociale spanningen, is het onvoldoende alleen maar toevallige leiders te laten doden. Het gaat niet om een 'gewone' opstand, maar om een ritueel dat de mensen helpt om te gaan met hun angst voor honger en demonen. Het zijn niet de Bokkers waar het om draait, maar het gaat om de magische rituelen die worden doorgegeven langs handelsroutes en op markten.

Geruchten

Zoals we ook in eerdere uitbarstingen van geruchten kunnen zien, is het mondelinge verhaal - onder de goede omstandigheden - een buitengewoon krachtige inspiratiebron. In 1876 wordt een gerucht over een naderende hongersnood verspreid. Het begint in Nanjing bij de bouw van een waterbrug en verspreidt zich in enkele maanden over het hele stroomgebied van de Yangzi Rivier, zelfs tot aan Beijing en nog verder naar het

'De term 'Bokkers' is waarschijnlijk geïnspireerd op de merkwaardige arm- en beenbewegingen die tijdens de magische rituelen gemaakt worden.'

noorden. Het gerucht wordt in eerste instantie gevoed door angst, vooral in die gebieden waar de hongersnood niet direct zal uitbreken. Ook in 1900 zien we dit mechanisme werken, waarbij een religieuze praktijk zich vermengt met verhalen over de boze westerlingen. Vervolgens wordt dat gerucht snel verspreid over een groot gebied. De diverse lokale incidenten zijn dan steeds een combinatie van strikt lokale omstandigheden en het zich verspreidende verhaal. Overal worden buitenlanders en plaatselijke christenen bedreigd en soms (maar zeker niet altijd) vermoord.

Oorlogsverklaring tegen buitenlanders

De overheid doet pogingen om de geruchten te onderdrukken, wat soms leidt tot zeer bloedige confrontaties met honderden doden als gevolg. Van een effectieve onderdrukking is echter geen sprake. De overheid in Beijing aarzelt, maar in de zomer van 1900 neemt een groep aan het keizerlijk hof het heft in handen. De Bokkers worden bewust ingezet tegen de buitenlanders en gebruikt vóór de dynastie. Op 21 juni wordt zelfs een oorlogsverklaring aan de aanwezige westerlingen uitgegeven en worden de Bokkers in Beijing formeel onder gezag van een aantal hoge Mantsjoe-prinsen gebracht. Zijn de Bokkers dan misschien een laatste kans om het sinds enkele decennia steeds toenemende tij van het westerse imperialisme te keren? Wij zullen zien dat het omgekeerde het geval is.

Na de 'overname' van de Bokkers door de overheid in Beijing als positieve kracht om wellicht als laatste kans de westerlingen te kunnen verdrijven, is de chaos in het noorden van China compleet. In Beijing belegeren diffuse groepen Bokkers zelfs de wijk van de buitenlandse diplomatieke vertegenwoordigers, niet ver van de Verboden Stad, waar duizenden Amerikaanse en Europese vluchtelingen zich hebben teruggetrokken. Er wordt gevochten, al zal het Chinese leger de Bokkers niet systematisch te hulp komen en krijgt men het gevoel dat de zogenaamde oorlogsverklaring zeker niet door iedereen in de politieke en militaire top wordt gesteund. De toestand in de diplomatieke wijk en in andere gebieden in Noord-China waar westerlingen en christenen worden vervolgd, is er niet minder nijpend om.

Repressieve acties

Ondertussen wordt het 'Verenigde Leger der Acht Naties' bijeengebracht. Het is een Westerse-Japanse expeditie die zonder veel problemen kan oprukken van Tianjin naar de hoofdstad en de westerse vluchtelingen kan ontzetten. Deze expeditie is nog steeds een negatief beladen begrip in de Chinese historiografie, zeker op populair niveau. Tegelijkertijd vluchten keizerin Cixi en haar hofhouding halsoverkop naar Shanxi (met inbegrip van de arme Guangxu-keizer - die al sinds jaren gevangen wordt gehouden op een eilandje in de Verboden Stad en niets meer te vertellen heeft). Dezelfde provincie is ook het toneel van de ergste antibuitenlandse pogroms, waarvan onder andere bisschop Ferdinand Hamer uit Nijmegen het slachtoffer wordt.

Shanxi is een goede keus om naar toe te vluchten, want hier is in het kader van de 'Zelfversterkingsbeweging' een goede militair-politieke infrastructuur tot stand gebracht. De buitenlandse mogendheden besluiten om

dit gebied niet aan te vallen, maar het te laten bij de brandschatting van Beijing. De schade aan China's culturele erfenis is enorm, zoals ook bij een eerdere brandschatting in 1860. Dit keer gaat bijvoorbeeld een van de handgeschreven kopieën van de *Complete Boeken van de Vier Schatkamers der Literatuur* verloren, een compendium van ruim 3600 belangrijke titels uit de Chinese cultuurgeschiedenis. Sommige deeltjes zijn door plunderende soldaten meegenomen en bijvoorbeeld in de oude Staatsbibliotheek van Pruisen beland.

Dode missionarissen

In de toenmalige westerse historiografie worden de westerse doden benadrukt en is het duidelijk dat velen zijn omgebracht door brutaal geweld. Zo sterft een van de leden van de Duitse missieorde door een aanval op zijn missiepost, maar degene die men eigenlijk wil doden (en toevallig niet aanwezig is) staat wel degelijk bekend om zijn gewelddadig optreden tegenover niet-christelijke Chinezen. De Nederlander Ferdinand Hamer, lid van een Vlaamse missieorde, gaat in het verre noorden van Binnen-Mongolië bewust zijn martelaarsdood tegemoet. Verbittert over de manier waarop de leiding van zijn missieorde met hem omgaat en trouw aan de lokale Chinese christenen, weigert hij te vluchten naar een veilige plek, hoewel dat had gekund. Op de achtergrond van de lokale rellen tegen de missionarissen en de Chinese christenen spelen de lokale conflicten een belangrijke rol. Het gaat om de totaal ongevoelige manier waarop de missie gebruik heeft gemaakt van haar positie in conflicten over grondbezit ten gunste van hun bekeerlingen. In een tijd van dreigende hongersnood en geregeld een tekort aan voedsel, is het bezit van vruchtbare grond een zaak van leven of dood. Er sterven in 1900 tijdens de gebeurtenissen zelf en de nog vele malen brutere repressie die volgt, honderden Chinese christenen en nog eens vele duizenden niet-christenen. Vaak zijn zij onschuldig aan wat er is gebeurd en raken zij min of meer bij toeval in de gebeurtenissen verwikkeld. Ook de Boksers zelf hebben heel andere doelstellingen gehad dan wat het uiteindelijk is geworden. Zij zijn vooral bang en boos, maar niet op basis van een systematische ideologie en een religieuze of politieke agenda. Historici hebben de neiging het aantal westerse doden te benadrukken en de Chinese doden te vergeten, iets wat wij tegenwoordig bij internationale gebeurtenissen vaak zien gebeuren en in het buitenland begrijpelijk op weerzin stuit. Chinese historici (zeker in de Volksrepubliek China, voor wie het westers imperialisme vanouds ideologisch belangrijk is) hebben de

omgekeerde neiging. Zij hebben in kwantitatieve zin zeker het gelijk aan hun kant, maar worden daardoor wel geremd in de analyse van de achtergronden van de gebeurtenissen.

Vrede

Namens het hof leidt een Mantsjoe-prins de vredesonderhandelingen tussen China en de buitenlandse mogendheden. China moet een enorme schadeloosstelling betalen. Nederland krijgt ook een vergoeding omdat haar legatie (de oude term voor een ambassade) als eerste door de Boksers is vernietigd. De totale schadevergoeding bedraagt 400 miljoen *tael*, wat vier maal het jaarlijkse budget is van de centrale overheid. Het moet worden betaald uit de opbrengst van de keizerlijke douanediens, die een van de belangrijkste bronnen van de staatsinkomsten vormt. Sommige landen, zoals Nederland en de Verenigde Staten, zetten hun deel van het geld uiteindelijk in om de studie van China te bevorderen. Andere landen leggen er wegen mee aan.

Voor China is de schadevergoeding de zoveelste negatieve kostenpost die als een loden last drukt op de begroting en niet bijdraagt tot politieke of militaire versterking en al helemaal niet tot economische groei.

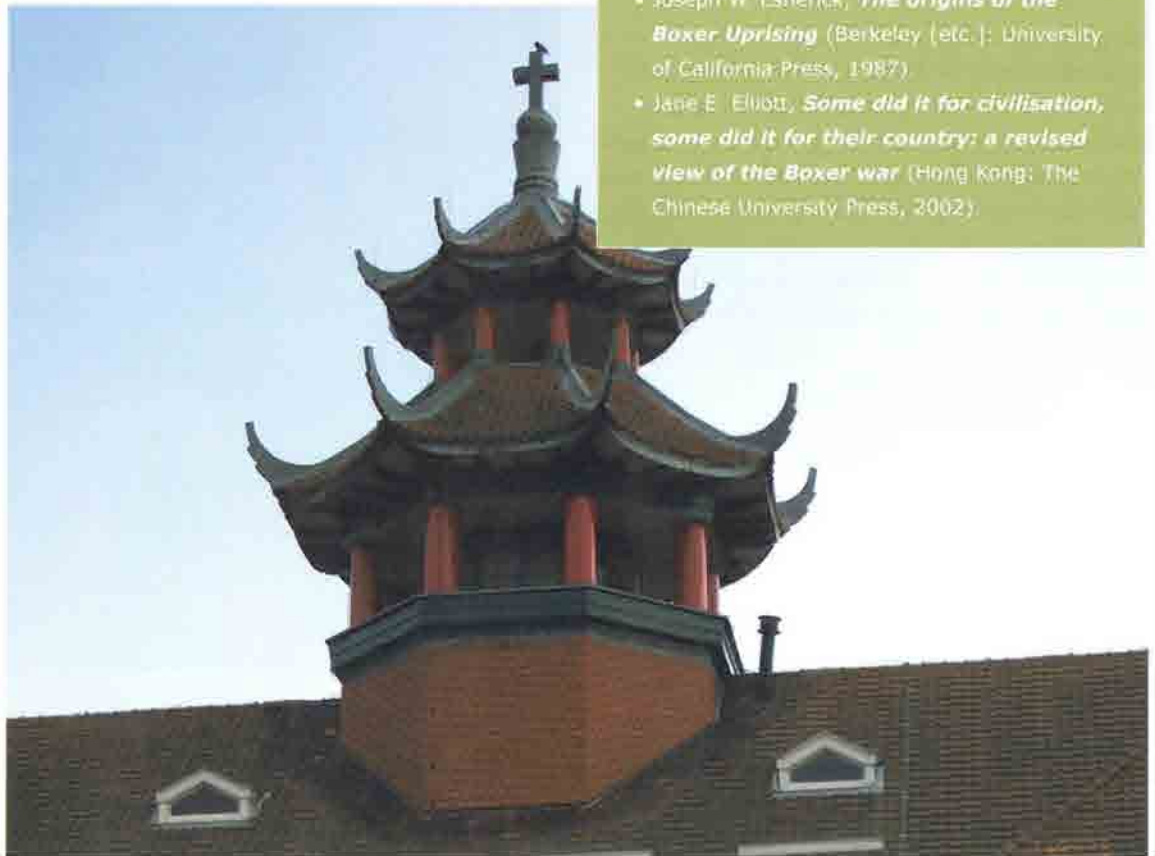
De vernederende vrede veroorzaakt onder de sociale en politieke elites een enorme crisis. In het noorden van China blijft de herinnering aan de gebeurtenissen nog lange tijd levend, al gaan de lokale verhalen over lokale problemen en niet over de politieke problemen

Binnen noemt een executie van Boksers (of vermeende Boksers) door buitenlandse infanteristen in 1900/1901
BRON: Elsevier: China (speciale editie).

- Paul A. Cohen, *History in three keys: the Boxers as event, experience, and myth* (New York: Columbia University Press, 1997).
- Joseph W. Esherick, *The origins of the Boxer Uprising* (Berkeley (etc.): University of California Press, 1987).
- Jane E. Elliott, *Some did it for civilisation, some did it for their country: a revised view of the Boxer war* (Hong Kong: The Chinese University Press, 2002).

De pagode van het Bisschop Hamerhuis in Nijmegen. Dit gebouw, dat fungeerde als studiehuis, is genoemd naar bisschop Ferdinand Hamer, die ondanks alle gevaren zijn missiewerk in China voortzette. Hij werd in 1900 vermoord.

waarmee China nu kampt. De bestuurlijke elite, vanaf de conservatieve Mantsjoe-prinsen tot en met de Chinese hervormers, hoeft niet meer te debatteren over de noodzaak van hervormingen, maar gaat aan de slag. Deze hervormingen zullen overigens zo radicaal zijn, dat zij het einde van het keizerlijke systeem zullen versnellen.

Vernederingen

De gebeurtenissen van het jaar 1900 zijn voor verschillende groepen in de Chinese samenleving op verschillende manieren belangrijk. Vanaf 1912 is het land overgestapt op de westerse jaartelling, waardoor dit ronde

kwadrate in toenemende mate in twijfel getrokken, want daarvoor zijn de incidenten te slecht georganiseerd geweest en de ressentimenten van die tijd onvoldoende systematisch onder woorden gebracht. Tegelijkertijd is de Bokseropstand vanwege het geweld tegen westerlingen en christenen ook in het Westen lange tijd relevant gebleven. In Nijmegen staat nog steeds een standbeeld voor de rooms-katholieke martelaar Ferdinand Hamer en nog niet zo lang geleden was de geconstrueerde herinnering aan hem nog zeer prominent in de Nederlandse rooms-katholieke kerk. De vernederingen van de Qing zijn na 1900 nog niet ten einde, want er volgt nog de lange periode van het Japanse binnendringen vanuit Korea en dan Mantsjoerije, gevolgd door de Tweede Wereldoorlog die voor China begint met de Japanse invasie van het eigenlijke China in 1937. De beruchte 'Ongelijke Verdragen' uit 1842 en 1860 worden pas in de laatste jaren van de Tweede Wereldoorlog grotendeels beëindigd, met de teruggave van Hong Kong en de 'New Territories' als toegift in 1997. Het fonds dat in Nederland is opgericht uit de Bokerschadevergoeding is pas in 2008 geliquideerd. Voor de Chinezen blijft het rampjaar 1900 symbool voor westers imperialisme en etnocentrisme, waarbij westerlingen wel China mogen uitbuiten en alleen westerse slachtoffers tellen.

'Voor Chinezen blijft het rampjaar 1900 symbool voor westers imperialisme.'

jaartal nog meer tot de verbeelding zal gaan spreken. In China wordt het verhaal door de nationalisten en later door de communisten in het leven gehouden, als onderdeel van het verhaal van het Westerse imperialisme, maar ook van het ineensinken van het keizerlijk systeem gevolgd door het ontstaan van het nieuwe China. De communisten zien de Boksers als een heuse beweging. In Europa en de Verenigde Staten wordt deze

Nixon in China

EEN MODERNE KLASSIEKER IN DE KLAS?

Deze keer in Kleioskoop geen film, maar een opera. Het bezoek van Richard Nixon aan China en zijn ontmoeting met Mao is een van de meest besproken onderdelen uit de Koude Oorlog. Halverwege de jaren tachtig bewerken John Adams, Peter Sellars en Alice Goodman de gebeurtenissen tot een opera. *Nixon in China* is geen hapklare brok om in de les een keertje voor te zetten. In samenwerking met de secties ckv/muziek en Engels komt het stuk het best tot zijn recht.

DAAN SCHUIJT

Glenn Cowan is lid van het Amerikaanse tafeltennisteam dat begin 1971 deelneemt aan het eenendertigste wereldkampioenschap in Nagoya in Japan. Hij heeft net een trainingspartijtje tegen een van de Chinese deelnemers gespeeld als Cowan erachter komt dat de teambus al weer terug naar het hotel is. De parkeerplaats van het sportcomplex is helemaal leeg. Alleen de Chinese bus staat er nog. Het is drievoudig wereldkampioen Zhuang Zedong die Cowan gebaart binnen te komen. De paar foto's die er nog zijn, schieten hun rolletjes vol en de volgende dag gaat deze ontmoeting de wereld over. Ook de grote roerganger zelf krijgt de plaatjes onder ogen en direct ziet Mao de diplomatieke mogelijkheden van het Chinese tafeltennis. De ping-pong diplomatie is geboren en nog

geen jaar later landt *The Spirit of '76* op een vliegveld even buiten Beijing en schudden Richard en Pat Nixon de handen met premier Chou. Het bezoek was al legendarisch op het moment dat het plaatsvond. Westerlingen, laat staan Amerikanen, kregen na 1949 nauwelijks een visum om naar China te reizen. China verkoos het isolement. Maar met de ontspanning tussen de Verenigde Staten en de Sovjetunie in deze fase van de Koude Oorlog, keerde ook Mao zich meer naar buiten. De Amerikanen, nog immer verwickeld in het slepende conflict in Noord-Vietnam, zochten maar wat graag de dialoog met China.

Een hand van JFK

Een jonge conservatorium-student uit San Francisco volgt de verrichtingen van Nixon in Chi-

na op de voet. John Adams had interesse in de politiek van huis uit meegekregen. Zijn moeder was actief voor de democraten en toen in 1960 John F. Kennedy op campagne ging, kreeg de kleine John een hand en een bemoedigend woord van JFK. Als Adams zelf voor het eerst mag stemmen, valt zijn keus in 1968 op de democraat Eugene McCarthy die Johnson probeert te verslaan met een programma tegen de Vietnam-oorlog. Net als veel andere progressieve Amerikanen is Adams opgetogen als China de deur naar diplomatieke betrekkingen op een kier zet. Toch komt het idee voor een opera over het bezoek van Nixon aan China pas in 1983. Het is theaterregisseur Peter Sellars die het voorstel doet. Hoewel pas 25 jaar heeft Sellars al een behoorlijke reputatie van-

wege zijn opvallende, moderne enscenering van klassieke stukken. Na zijn studie aan Harvard verblijft Sellars enige tijd in Japan en China en bij terugkeer in de VS zoekt hij Adams op. Deze heeft dan net *Harmonium* afgerond, een groot koraal en orchestraal werk gebaseerd op

Kissinger ervaart dat tijdens de trip naar China ook. Terwijl de pers de glimlachen, beleefdheden en toespraken registreert, deelt Nixon achter de schermen zijn gevoelens, variërend van opgetogenheid tot wanhoop, met zijn vrouw Pat en zijn minister. Volgens Kissinger ziet Nixon het

de ontwikkeling van de karakters. Enerzijds verleent het ze de heldhaftige statuur die uit de opera moet spreken, terwijl het spreken in verzen tegelijkertijd moet duiden op welbespraaktheid, bedachtzaamheid en intelligentie. Of het nu gaat om publieke toespraken of hoogstpersoonlijke gedachten: de karakters hebben een grote controle over hun woorden, ze drukken zich gemakkelijk uit en maken vaak gebruik van metaforen. Het worden dus nergens de 'bordkartonnen decorstukken' waar Adams vooraf zo bang voor was.

'Voor Nixon persoonlijk was het bezoek een stap in de richting van het verwezenlijken van zijn idealen van vrede en broederschap, ingegoten door zijn Quaker-opvoeding.'

gedichten van Emily Dickson en John Donne. In dit stuk is Adams het voor hem zo kenmerkende minimalisme eigenlijk alweer voorbij. *Harmonium* bevat duidelijke melodielijnen die naar een climax toewerken waarin de klanken van de losse instrumenten als het ware samensmelten. Neo-romantisch, zeggen de kenners, en heel wat anders dan het modern-klassieke waarmee Adams zijn naam vestigde.

Kwetsbaar

Nu is Adams niet meteen laaiend enthousiast als Sellars met Nixon op de proppen komt. 'Watergate' was nog niet zo heel lang geleden en begin jaren tachtig werd het beeld van Nixon vooral gevormd door de genadeloze karikatuur in het televisieprogramma *Saturday Night Live*. Aanvankelijk denkt Adams dan ook dat Sellars een politieke satire wil maken. Dat is echter beslist niet wat Sellars van plan is. Hij baseert zijn idee voor een opera voorname-lijk op de memoires van Kissinger. Daarin komt de privépersoon Nixon als een gevoelige, kwetsbare man naar voren.

bezoek aan China niet louter als een diplomatiek-politieke missie, maar ook als een belangrijk persoonlijk gebaar. Het schudden van de hand van zijn ideologische tegenpool was voor Nixon een belangrijke stap naar het verwezenlijken van hoge idealen van vrede en broederschap die in zijn Quaker-opvoeding zo belangrijk waren. Het samenballen van een politieke gebeurtenis van historische waarde en de grote persoonlijke emoties van de hoofdrolspelers bij die gebeurtenissen, vormt voor Sellars het uitgangspunt van zijn opera.

Poëtisch libretto

Het laatste duwtje in de rug van Adams komt van dichteres Alice Goodman. Zij stemt toe het libretto (tekstboekje bij de opera) voor haar rekening te nemen. Ook Goodman ziet namelijk als eerste het heroïsche verhaal achter Nixon's bezoek aan China en is niet geïnteresseerd in politieke spotzucht. Adams vraagt Goodman de tekst in verzen te schrijven: een vorm die haar aanspreekt. Het poëtische taalgebruik draagt op twee manieren bij aan

De opera

Uiteindelijk is *Nixon in China* een opera in drie bedrijven en volgt deze het programma dat het presidentiële paar tussen 21 en 28 februari 1972 aflegt. Het eerste bedrijf legt de nadruk op het uiterlijk vertoon van het bezoek. Er is voortdurend pers aanwezig en de hoofdrolspelers, met Nixon voorop, weten dat elke beweging die ze maken en elk woord dat ze zeggen voor het oog van de wereld is. Kenmerkend is de aria die Nixon aan het einde van de eerste scène zingt:

*Achieving a great human dream.
/ We live in an unsettled time. /
Who are our enemies? Who are /
Our friends? The eastern hemis-
phere / Beckoned to us, and we have
flown / East of the sun, west of the
moon / Across an ocean of distrust
/ Filled with the bodies of our lost:
/ The earth's sea of tranquillity. /
It's prime time in the USA / Yes-
terday night. They watch us now;
/ The three main network's colors
glow / Livid through drapes onto
the lawn.*

De tweede scène speelt in de studeerkamer van Mao. Dat is een belangrijk moment voor het bezoek, want het was vooraf niet duidelijk of Mao de gasten wel wilde ontvangen. In de studeerkamer ontspint zich een politiek-filosofische discussie tussen Mao, premier Chou En-Lai, Nixon en Kissinger. Het blijkt dat Mao goed op de hoogte is van de klassieke en de Europese / westerse geschiedenis. Hij stelt in dit opzicht Nixon in zijn schaduw.

Het tweede bedrijf is opgebouwd rondom de beide *first ladies*. De eerste scène laat de rondleiding zien die Pat Nixon door Beijing krijgt. Zij wordt langs fabrieken, scholen en modelwijken geleid. Pat is geraakt door de manier waarop de mensen in dit politieke systeem functioneren. In de eenvoud en armoede ziet zij veel van haar eigen achtergrond terug.

In de tweede scène bezoeken de Nixon's de balletvoorstelling *The Red Detachment of Women* dat door Chiang Ch'ing, Mao's vrouw, gemaakt is. Het ballet gaat over een meisje, Ching Hua, dat probeert te ontsnappen van een brute grootgrondbezitter, Lao Szu. De ontsnappingspoging mislukt en het meisje wordt gevangen genomen en mishandeld. Ching Hua wordt gered door een vrouwenmilisie die tegen Lao Szu in opstand komt. Het stuk staat bol van de socialistische metaforen en Pat is er zo van onder de indruk dat zij deel gaat nemen aan het ballet, niet lang daarna gevolgd door haar man.

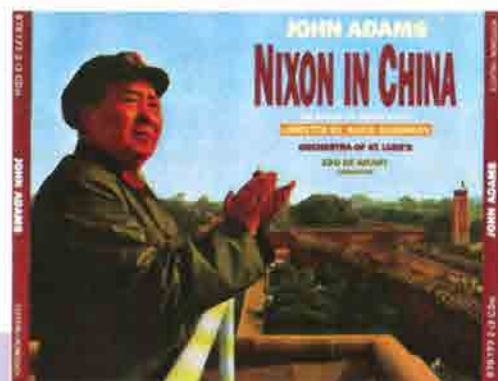
In het laatste bedrijf wordt de hoofdrolspelers eindelijk wat rust en privacy gegund. Op de laatste avond alle karakters terug op het bezoek. Kissinger verlaat het podium om naar het toilet te gaan, Mao en Chiang Ch'in maken een dansje en de Nixons praten nog wat na. Hoewel de scènes in dialoog zijn geschreven, reageren de karakters niet echt op elkaar; van een gesprek is geen sprake. Het zijn eerder de persoonlijke overwegingen en gedachten die nu tot uiting komen. Ieder plaatst de opgedane ervaringen in een persoonlijk kader, waarin de eigen opvoeding, komaf of denkbelden min of meer naar boven komen. Het is premier Chou en-Lai die besluit met:

How much of what we did was good? / Everything we do seems to move beyond / Our remedy. Come, heal this wound. / At this hour nothing can be done. / Just before dawn the birds begin / The warblers who prefer the dark, / The cage-birds answering. To work! / Outside the room the chill of grace / Lies heavy on the morning grass.

In de klas

Nixon in China is geen alledaagse kennismaking met de Koude Oorlog. De meeste leerlingen zullen zich nog nooit in een opera verdiept hebben. Het verdient daarom de voorkeur met de collega's ckv/muziek rond de tafel te gaan zitten om de artistieke onderdelen (de opbouw van de muziek, de instrumenten, verhaallijn, ontwikkeling van de karakters en enscenering) te bespreken. Daarnaast is

het libretto van Alice Goodman volwaardige moderne Engelse poëzie. Het biedt leerlingen de mogelijkheid om - in samenwerking met de collega's Engels - aan hun leesdossier te werken. Voor de geschiedenisles blijft dan het historische aspect over. Behalve de context van de Koude Oorlog en de ping-pong diplomatie komt met name de vaardigheid van standplaatsgebondenheid in deze opera naar voren. De overdenkingen van de hoofdpersonen tonen aan dat een indeling tussen oost en west altijd een nuancering behoeft. Dat is ook de kracht van Sellars, Adams en Goodman: *Nixon in China* is alles behalve een flauwe stereotypering, maar deed een van de recensenten destijds uitroepen: *So that's how it really happened!*

Nixon in China is te bestellen op www.bol.com of www.amazon.com en kost ongeveer € 55,-
Goede websites met achtergrondinformatie:

- www.pbs.org - site van 'The American Experience' - daar zoeken op 'Nixon's China Game'
- De zoekterm **reviews Nixon in China** levert een overweldigende hoeveelheid (on-)bruikbare recensies op van zowel de originele opvoering als meer recentere versies.
- Via www.youtube.com zijn een aantal fragmenten van een paar minuten uit de opera te bekijken.

Lezen en schrijven in China

HET GESCHREVEN WOORD ALS SPIEGEL VAN DE GESCHIEDENIS VAN CHINA

Niet veel culturen kunnen bogen op een literaire traditie zo lang, zo groot en zo divers als de Chinese. De bureaucratie van de het immense keizerrijk was eeuwenlang een literaire kunstvorm an sich. Schrijverschap stond voor aanzien én macht. Met het einde van het keizerrijk, de komst van westerse mogendheden en het communisme verandert de rol van het geschreven woord echter drastisch.

Aan de Chinese letterkunde valt één ding onmiddellijk op: de veelheid aan materiaal. Het woord, en dan vooral in geschreven vorm, geniet in de Chinese samenleving vanouds hoog aanzien. Papier bestaat in China al bijna twee millennia en de Chinese uitvinding van de boekdrukkunst dateert van ruim twaalf eeuwen geleden. Bovendien zijn grote delen van alles wat in China opgeschreven is, en als onvergankelijk bedoeld, ons ook daadwerkelijk overgeleverd. Dezer dagen worden de nieuwste vormen van informatie-opslag ingezet om belangrijke teksten ook voor de toekomst te behouden en toegankelijk te maken. Zo is onlangs *De Volledige Geschriften in de Vier Kluizen* (*Si ku quanshu*), een reusachtige compilatie van wat onder Keizer Qianlong (1736-1795) gold als het beste uit de Chinese literatuur, op cd gezet (167 schijfjes); en eigentijdse wetenschappers kunnen, gevangen in het World Wide Web, de complete *Dynastieke Geschiedenissen* en andere klassieke werken oproepen, bijvoorbeeld om elektronisch te zoeken naar namen en termen die hun bijzondere belangstelling hebben.

Over wonderdieren of graanprijzen

Als conventie geldt dat de Chinese letterkunde ongeveer drieduizend jaar oud is, maar als we inscripties op orakelbeenderen en dergelijke meerekenen komen we op minstens vier-en-een-half-duizend. De veelal religieuze inscripties werden vanaf de vijfde eeuw voor het begin

van de christelijke jaartelling, toen het schrijven op stroken bamboe in zwang kwam, vergezeld van filosofische overpeinzingen en teksten van bureaucratische aard. De omvang van de laatste categorie nam snel toe na de standaardisering van het schrift onder keizer Qin Shi Huangdi (221-214 voor Christus) en de uitvinding van het papier (eerste eeuw na Christus). De ontzaglijke, ononderbroken veelheid van teksten is nauw verbonden met de rol die schrijven kreeg in de traditionele Chinese samenleving. Wie iets wilde betekenen, die schreef:

'Wie schreef kon hoog stijgen, en diep vallen.'

want schrijven, volgens een uitgebreid en fijn vertakt stelsel van regels, was de enige manier om actief deel te nemen aan het ordenend heilswerk, dat wil zeggen aan het bestuur van het rijk, op welk niveau ook. Het ging dan niet alleen om, bijvoorbeeld, verstandige dingen die men in een memorie aan de troon wist te zeggen over wonderdieren, het weer, de pacificering van barbaren, de schilderkunst of de graanprijs, maar evenzeer om de stijl waarin men dat deed.

Niet van de straat

Daarnaast was het voor de zichzelf respecterende ambtenaar vanzelfsprekend dat hij een gestage stroom van

Prof. dr. M. van Crevel is hoogleraar Chinese taal en letterkunde aan de Universiteit Leiden.

minder maatschappelijk doelgerichte teksten afscheidde. Geen gebeurtenis zo onbetekenend of buitenissig, of er kon wel een gedicht op worden gemaakt. Door te schrijven volgens de regelen der kunst - die werden afgeleid uit de traag verschuivende canon - maakte men duidelijk dat men niet van de straat was, en hoorde bij het selecte gezelschap dat maatschappelijke verantwoordelijkheid kon dragen.

'Geen gebeurtenis zo onbetekenend of buitenissig, of er kon wel een gedicht op worden gemaakt.'

De enige manier om dat te leren was rigoureuze onderwijs, van jongs af aan, en vóór alles het uit het hoofd leren van canonieke teksten in de klassieke schrijftaal. Het is nauwelijks voorstelbaar dat de slachtoffertjes aanvankelijk veel begrepen van de klank- en tekenreeksen die ze zich eigen maakten. Maar die kennis was een voorwaarde voor het slagen voor de staatsexamens, die vanaf ongeveer duizend jaar geleden tot het begin van de twintigste eeuw bepaalden wie van de talloze geroepenen toegelaten werd tot de bevoorrechte rangen der ambtenarij.

Het zal de lezer niet verbazen dat de verhouding tussen de wereldlijke macht en de letteren (in brede zin) in China dubbelzinnig was. Mèt het aanzien dat het geschreven woord in de politiek genoot gingen steevast waakzaamheid en achterdocht gepaard, en geregeld verkettering en censuur van teksten die het Hof of zijn onderknuppels onwelgevallig waren. Wie schreef kon hoog stijgen, en diep vallen.

Bewogen tijden

Met de desastreuze Opiumoorlogen van halverwege de negentiende eeuw was China, en zeker zijn heersende klasse van hoog opgeleiden, ruw ontwaakt uit een traditionele zelfgenoegzaamheid. Aan het begin van de twintigste eeuw braken opnieuw veelbewogen tijden aan. Het examenstelsel werd afgeschaft, de laatste keizerlijke dynastie stortte ineen en het land viel ten prooi aan het geweld van buitenlandse koloniale mogendheden en binnenlandse krijgsheren, gevolgd door een verwoestende burgeroorlog tussen nationalist en communisten en de Tweede Wereldoorlog. Toen in 1949 de kruitdamp optrok hadden de nationalist en zich onder de vlag van de Chinese Republiek verschanst op Taiwan, en werd het Chinese vasteland na de communistische machts-overname omgedoopt tot de Volksrepubliek China. Na drie decennia van isolationisme onder Mao Zedong

(deels gedwongen, deels uit eigen keuze) opende de Volksrepubliek aan het eind van de jaren zeventig onder Deng Xiaoping haar deuren. Sindsdien bestaat een snel groeiend - en, naar het zich laat aanzien, onomkeerbaar - contact met het buitenland, op uiteenlopende gebieden: politiek, economisch, academisch, cultureel enzovoort.

Identiteitscrisis

Die stormachtige twintigste eeuw wordt weerspiegeld in de moderne Chinese literatuur (al zou het een grove simplificatie zijn literaire ontwikkelingen te verklaren uit een één-op-één correlatie met wat we lezen in de geschiedenisboeken). Met de afschaffing van het keizerlijk examenstelsel en de vervaging van de traditionele vereisten voor een succesvolle loopbaan raakte de archetypische Chinese ambtenaar-literaat in een identiteitscrisis. Maatschappelijke hervormers (vaak zelf nog wél traditioneel opgeleid) maakten dat nog erger door te ijveren voor een heuse taalherforming, waarin de klassieke, fossiele en slechts voor een handjevol mensen toegankelijke schrijftaal vervangen moest worden door een medium dat dichterbij het gesproken Chinees van alledag stond. In feite had in China al eeuwenlang een aanzienlijke hoeveelheid teksten in de eigentijdse spreektaal bestaan (bijvoorbeeld romans vol seks, geweld, bovennatuurlijkheden en morele recht-

Allesijferend voor een
kalligrafie op een schou-
derblad (ca. 1350 vóór
Christus). Uit: *Writ. Internat.*
en *Lloyd HALL*, *Chinese
alfabetkunde: een reisgids*,
Amsterdam, Algemeen
Universiteits Pers, 1996.

drank	龍	ㄥ	ㄣ	ㄛ	立	产	音	音	音	音	音
		音	龍	龍	龍	龍					

Er zijn ongeveer 56.000 unieke karakters, maar een goed opgeleide Chinese kent er gemiddeld maar zo'n 7000. Om een Chinese kaart te lezen moet je 3000 karakters kennen, maar zelfs met 3500 is de stranding te volgen. Chineseën leren hun schrift door elk nieuw karakter honderd keer te schrijven. Afbeelding afkomstig uit: Cecilia Lindqvist, *Het Avontuur van China*, uitg. Balans, Amsterdam 2007, p. 370.

vaardigheid), naar elitaire maatstaven een 'lagere' vorm van literatuur, maar de veranderingen van de vroege twintigste eeuw maakten de klassieke schrijftaal voor het eerst werkelijk marginaal. Deze ontwikkeling kan niet binnen een zuiver literair kader gezien worden. De vroeg-twintigste-eeuwse hervormers van taal en literatuur hadden maatschappelijke drijfveren en bouwden aldus tegelijk met hun iconoclasmе voort op een Chinese traditie: literatuur als voertuig voor moreel-maatschappelijke waarden. Wél een belangrijk verschil met hun voorgangers was dat ze de blik niet uitsluitend op het glorieuze Chinese letterkundige verleden richtte – de *Uitgelezen Gesprekken* van Meester Confucius (551-479 voor Christus) bijvoorbeeld of heilig verklaarde gedichten uit de Tang- en Song-dynastieën (respectievelijk 618-907 en 960-1279 na Christus) – maar ook en vooral op niet-Chinese literaturen. Vanaf de laatste jaren van de negentiende eeuw zag een stortvloed aan vertalingen dan ook het licht.

Helden en schurkenliteratuur

In de jaren twintig deden ook voorstanders van Kunst-om-de-kunst, minder maatschappelijk geïntereerd, nog van zich spreken. Maar kort daarna kon men zich als literaat met goed fatsoen niet langer afzijdig houden van de rampzalige toestanden tijdens de burgeroorlog. De literatuur politiseerde. Toen Mao Zedong in de jaren

veertig verordonneerde dat kunst en literatuur in dienst moesten staan van de politiek, sloot dat in zekere zin aan bij de moderne Chinese werkelijkheid. Maar hij liet wel érg weinig ruimte (zeker later, in de jaren vijftig, zestig en zeventig, toen de acute oorlogssituatie voorbij was) voor, laten we zeggen, het nutteloze, het onzinnige, het originele, het creatieve in de kunst - misschien uit angst voor het ongrijpbare en het onvoorspelbare, dat volgens andere literatuuropvattingen dan de zijne zo essentieel is. Het resultaat was een zwart-witte, 'socialistisch-realistische' helden-en-schurken-literatuur die voornamelijk tijd- en plaatsgebonden propaandadoeleinden diende.

Soaps

Na Mao's dood in 1976 kwam onder Deng Xiaoping op het Chinese vasteland de verbondenheid van kunst en literatuur met politiek en samenleving voor het eerst echt op losse schroeven komen te staan; in Taiwan was dat al eerder gebeurd. Dat heeft geleid tot veelsoortige, opwindende experimenten en explosieve groei, in vorm en inhoud en in alle mogelijke genres, van poëzie tot olieverfschilderijen, film, soaps, installatiekunst en rock 'n' roll; maar ook tot een daling van de maatschappelijke status van de schrijver en de kunstenaar, wier woorden en daden niet langer vanzelfsprekend belang bezitten. Verkoopcijfers verdringen het belang van ideologische zuiverheid. Wie schrijft, kan dus sinds kort in zeker opzicht minder hoog stijgen, en ook minder diep vallen - althans, waar het waardering door de politieke *powers that be* betreft. Als ik de resultaten bekijk met een

'Verkoopcijfers verdringen het belang van ideologische zuiverheid.'

moderne, Nederlandse blik (die, als altijd, van de kikker op de bodem, die denkt dat de hemel zo groot is als de omtrek van de put) lijkt me dat een goede zaak.

Meesterwerken uit de traditionele Chinese literatuur – ‘hoog’ of ‘laag’, van het boek *Zhuangzi* tot de gedichten van Li Bai en Du Fu tot Cao Xueqin’s *De droom in de rode kamer* - worden dus gecomplementeerd door modernere meesterwerken als de bijtende essays van Lu Xun, de magistrale gedichten van Ya Xian, het brutale grotestads-proza van Wang Shuo. Nou en? Welnu, één van de dingen die letterkunde vermag, op ongrijpbare en onvoorspelbare wijze, is te helpen bij het begrijpen van een andere cultuur. En dat is *altijd* de moeite waard.

Hogeschool van Amsterdam
Educatieve Hogeschool van Amsterdam

**Je wilt méér ... als leraar Geschiedenis en als
onderwijsexpert? Volg een eerstegraadsopleiding en
word Master of Education!**

Ben je tweedegraads leraar Geschiedenis in het voortgezet onderwijs en toe aan een volgende stap in je carrière? Kies dan voor de eerstegraads lerarenopleiding Geschiedenis aan de Hogeschool van Amsterdam en krijg de titel Master of Education. Een praktijkgericht, driejarig deeltijdprogramma dat tot stand komt in nauwe samenwerking met de Universiteit van Amsterdam.

Als Master Leraar Geschiedenis heb je een eerstegraads bevoegdheid, zodat je ook les kunt geven in de bovenbouw. Ook zul je binnen je school meer betrokken worden bij kwaliteitszorg en onderwijsontwikkeling.

Meer weten? Kijk op www.ehva.nl
of mail naar masterehva@hva.nl

Onderwijs met de canon

WILLIBRORD, MOHAMMED B. OF MOEDER THERESA?

Hoe krijg je leerlingen geïnteresseerd in de canon? En hoe zorg je dat de canon blijvend wordt onthouden? Het APS doet een voorstel.

De commissie Van Oostrom heeft de hoofdthema's van de vaderlandse geschiedenis vastgelegd in de canon. Daarmee is een mooie taak afgerond, maar begint een nieuwe, veel grotere, taak. Opschrijven van thema's in een boekje wil nog niet zeggen dat leerlingen geïnteresseerd zijn in onderwijs over die thema's of dat het geleerde bekijft. De kunst is dat een docent een thema zo betekenisvol maakt dat het gaat leven bij leerlingen.

verschijnselen en processen die samen laten zien hoe Nederland zich ontwikkeld heeft tot het land waarin we nu leven. De canon beschrijft dus meer dan de vaderlandse geschiedenis. Er zijn in de canon ook vensters opgenomen over de televisie, de haven van Rotterdam, Annie M.G. Schmidt, de gasbel en veelkleurig Nederland. Wat in de canon is beschreven zal deel gaan uitmaken van de kerndoelen en eindtermen van de verschillende

leergebieden en de vakken geschiedenis, Nederlands, culturele vorming en waarschijnlijk aardrijkskunde en maatschappijleer.

Wat we zo langzamerhand zeker weten over leren, is dat kennis pas echt betekenis krijgt en in het lange termijngeheugen wordt opgeslagen als deze wordt verbonden met reeds aanwezige kennis. Het is niet voor niets dat in het basisonderwijs leerlingen in groep twee en drie de letters niet alleen uitspreken en schrijven, maar ze

ook tekenen, kleuren en met de ogen dicht bevoelen. Zo is het ook met andere kennis, ook daar moet je veel verschillende dingen mee doen wil het beklijven. Daarom is het een goede zaak dat de commissie Oostrom een gereedschapskist met voorwerpen en dergelijke wil laten ontwikkelen en bij elk onderwerp de relatie legt met het heden. Kennis wordt beter verwerkt als het voor leerlingen betekenisvol is. Om het geleerde bij geschiedenis beter te laten beklijven hebben we gezocht naar een aanpak om de vensters van de canon betekenisvol te maken.

Beeld van Willibrord in Utrecht.

Wij denken dat in veel thema's van de canon waarden te herkennen zijn die in het leven van leerlingen nog steeds van belang zijn. Door daar de aandacht op te vestigen kun je de canon betekenisvol voor leerlingen maken.

De canon van Nederland

Sla de krant open en regelmatig lees je een artikel over de canon van Nederland. De canon is het geheel van belangrijke personen, teksten, kunstwerken, voorwerpen,

Henk Lindeman en Bert de Vos zijn werkzaam in het voortgezet onderwijs bij het APS.

Didactisch model

Het APS heeft naar aanleiding van de canon van Nederland een didactisch model ontwikkeld waarmee geschiedenisthema's gekoppeld worden aan de belevingswereld van leerlingen. In dit model onderscheiden we vier lagen:

- De laag van de feitelijke kennis van de geschiedenis
- De laag van de deugden en waarden
- De laag van de leefwereld van de leerlingen
- De laag van de persoonlijke betrokkenheid

Worden deze vier lagen doorlopen dan is de kans groot dat leerlingen het geleerde betekenisvol vinden. Natuurlijk zijn er ook andere mogelijkheden om het geleerde betekenisvol te maken. Een bezoek aan een buitenhuis bijvoorbeeld is ook motiverend en helpt om het geleerde over buitenhuizen beter vast te houden. En een gesprek met iemand die de Tweede Wereldoorlog heeft meegemaakt zal ook veel interesse opwekken. In ons model geeft de docent in elke laag weer wat er aan de orde komt en hoe. In de wat-kolom beschrijft de leerkracht de feitelijke informatie, in de hoe-kolom op welke manier de leerlingen dit verwerken.

De kennislaag

De eerste laag gaat 'gewoon' over de kennis van de geschiedenis, zoals die in de boeken en de vensters van de canon is beschreven.

De laag van de deugden en waarden

In de laag van de waarden en deugden benoemen we

waarden en deugden die van belang zijn voor het thema en die door de geschiedenis heen steeds weer opduiken. Ze hebben in het verleden het gedrag van mensen bepaald en doen dat - op een andere manier - nu nog. Die waarden en deugden zijn bijvoorbeeld 'ondernemingszin', 'tolerantie' of 'soberheid'.

'Kennis wordt beter verwerkt als het voor leerlingen betekenisvol is.'

Binnen deze laag gaat het daarnaast ook om de ondeugden die bij een deugd horen en de vervormingen van een deugd. Bij 'koopmansgeest' zijn logische deugden: ondernemen, kansen benutten. Als ondeugden en vervormingen horen erbij: uitbuiten, land veroveren. Bij 'omgaan met welvaart': spaarzaamheid, onafhankelijk willen zijn. En de ondeugden en vervormingen zijn bijvoorbeeld 'egoïsme' (zie kader).

De laag van de leefwereld van de leerlingen

In de laag van de leefwereld gaat het om wat er op het gebied van het canonthema dichtbij de leefwereld van de leerlingen speelt. Dit kan een nationale gebeurtenis zijn, een internationaal thema dat actueel is of iets dat zich voordoet in de directe omgeving. De deugden en ondeugden leggen de verbinding en maken de canon-kennis actueel.

Bij het thema 'buitenhuizen' past de actuele discussie over bijvoorbeeld te veel geld uitgeven aan merkkleiding en schulden maken.

	Wat	Hoe
Afgesproken inhoud <i>Vanuit een venster uit de canon van Nederland</i>		
Waarden en deugden		
Leefwereld <i>Hierbij gaat het om de directe (en verdere) leefomgeving van leerlingen</i>		
Persoonlijk niveau <i>Eigen beleving ten aanzien van het onderwerp.</i>		

Didactisch model dat vakinhoud koppelt aan de belevingswereld van leerlingen.

De persoonlijke laag

De persoonlijke laag gaat over wat de waarden en normen voor de leerling persoonlijk betekenen. Door daar op in te gaan ontstaat een grotere betrokkenheid en krijgen de thema's uit de canon een diepere betekenis. De leerling wordt dan door de canon mede gevormd en de feitelijke geschiedeniskennis wordt ook beter onthouden.

'Leerlingen merken dat geschiedenis over hen gaat.'

Hoe te werken met het didactisch model

Er kan op verschillende manieren met het model gewerkt worden. Of u nu begint met het verstrekken van informatie over een thema van de canon of dat u begint met de aandacht te vestigen op een persoonlijke zaak van leerlingen maakt niet uit. Het is wel belangrijk dat alle 'stations' op de route worden aangedaan.

Docenten van diverse scholen hebben inmiddels met het model gewerkt. Ze zijn er enthousiast over. Wat ze zien is dat leerlingen inderdaad met meer interesse bezig zijn met de geschiedenis, dat de leerlingen merken dat geschiedenis ook over hen gaat. Het mes snijdt aan twee kanten: de lessen werken mee aan persoonlijke vorming en leerlingen onthouden meer van de canon van Nederland.

Wilibrord

Door te werken met het didactisch model en dat vanuit verschillende waardegebieden (deugden of ondeugden) te doen, kan een thema als Wilibrord twee uitersten raken. Hij is wel een erge godsdienstfanaat door een zee over te steken en zijn boodschap te verkondigen of... hij is de hoeder van de mensen door zo veel mensen te overtuigen. In die zin beweegt hij zich tussen Mohammed B. en Moeder Theresa.

Het St. Bonifatiuscollege organiseert i.s.m.

Het Departement Geschiedenis en Kunstgeschiedenis van de Universiteit Utrecht, IVLOS, Het Utrechts Archief en het Centraal Museum

een nascholingsconferentie
bij het CE onderwerp geschiedenis voor 2009-2010:

'Dynamiek en stagnatie in de Republiek'.

De conferentie biedt een keuze uit negen inspirerende lezingen met ondersteunend digitaal lesmateriaal van: dr. M. Prak, dr. B. van Bavel, dr. R. de Bruin, dr. J. Luiten van Zanden, dr. O. Gelderblom, dr. E. Kuipers, dr. J. Jonker, dr. E. Nederveen van Meerkerk en dr. T. de Moor.

Daarnaast zijn er negen praktische workshops met activerende werkvormen en kant en klaar lesmateriaal.

De conferentie vindt plaats op vrijdag 31 oktober 2008.

Locatie: St. Bonifatiuscollege
Burg. F. Andreaelaan 9
3582 KA Utrecht
030 2512315

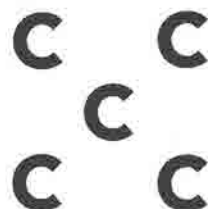
Meer informatie en aanmelding op www.boni.nl/conferentie

Contact: conferentie@boni.nl

Universiteit Utrecht
IVLOS

HET / / / / / / / / / /
UTRECHTS
ARCHIEF / /
/ / / / / / / / / /

centraal
museum

Universiteit Utrecht

Werken met de canon en het didactisch model

Twee voorbeelden

	Wat	Hoe
Afgesproken inhoud	Venster: Buitenhuizen - Gouden eeuw - Achttiende eeuw - Regenten - Prulkerij - Leven van de rijken	Leerlingen lezen een tekst van de site www.entoen.nu en passen die toe op 'sparen of potverteren'. Ze presenteren het resultaat in twee kolommen: geschiedenis/heden.
Deugd	spaarzaamheid	
Ondeugd (tegenpool)	potverteren	
Vervorming (te veel van het goede)	egoïsme	
Leefwereld	Schulden maken of sparen?	Leerlingen lezen een krantenartikel over de schuldenlast van jongeren. In groepjes praten leerlingen over de vraag: hoe komt het dat veel jongeren schulden maken?
Persoonlijk niveau	Eigen beleving ten aanzien van sparen of uitgeven.	Ben jij een spaarder of geef je juist graag geld uit?

	Wat	Hoe
Afgesproken inhoud	Venster: Max Havelaar	Leerlingen vullen de poster aan met informatie over Max Havelaar, naar aanleiding van informatie in teksten.
Deugd	empathie	
Ondeugd (tegenpool)	Misbruik maken van gevoelens van mensen	
Vervorming (te veel van het goede)		
Leefwereld	Voorbeelden van empathie die leerlingen kunnen herkennen: Angelina Jolie en Brad Pitt, of mensen uit hun omgeving die zich inzetten voor anderen.	Leerlingen zoeken in kranten naar berichten waarin empathie een rol speelt. Ze maken een halve poster met mensen die bekend zijn door hun empathie.
Persoonlijk niveau	Iemand in je omgeving is ernstig ziek.	Over dit thema doorvragen: het maakt je onzeker over je eigen leven. Je leven is blijkbaar niet maakbaar. Je leeft mee met degenen die ziek is. Laat leerlingen elkaar interviewen of gebruik de werkvorm 'speed daten'.

Aan de geschiedenisdocenten van Nederland

Even geen inspiratie? Raakt de didactische trukendoos leeg? Ook geen idee meer wat u met de tien tijdvakken aan moet? De Activiteiten en Didactiekcommissie nodigt u uit voor de inspirerende didactiekdagen op 13, 14 en 15 november 2008.

Op deze dagen wordt u op Huize Bergen te Vught meegevoerd door de geschiedenis, uitgedaagd door de workshophouders en krijgt u diepgang in theorie door allerlei lezingen. Uiteraard is ook dit jaar de leermiddelenmarkt aanwezig voor de laatste veranderingen op het gebied van geschiedenisonderwijs.

Programma

Donderdag 13 november

Ontvangst van startende docenten. De dag wordt gevuld met een openingslezing, workshops en een actieve avond. Tijdens en na afloop van het programma is er gelegenheid om na te praten met collega's.

▷ **Vrijdag 14 november**

Ontvangst van gevorderde docenten, gevolgd door een lezing en workshops.

Na afloop van het programma worden de certificaten uitgedeeld en is het voor de starters helaas weer tijd om naar huis te gaan.

▷ **Zaterdag 15 november**

De dag begint met een gezamenlijk ontbijt, gevolgd door workshops en een slotlezing. Na afloop worden de certificaten uitgedeeld en is het ook voor de ervaren docenten tijd om naar huis te gaan.

Het volledige programma is momenteel in de maak.

Houd de website van Kleio in de gaten!

Aanmelden

Ook toe aan inspiratie? Geef je dan zo snel mogelijk op voor de Didactiekdagen op 13, 14 en 15 november. Er zijn een beperkt aantal plaatsen beschikbaar. Meer informatie over verblijf, kosten en programma kunt u binnenkort vinden op www.vgnkleio.nl. Aanmelden via e-mail bij Jan Richard van Houten: JR.vanHouten@veluwscollege.nl.

ZOJUIST VERSCHENEN

Dat de Eerste Wereldoorlog de vader is geweest van heel veel ellende uit de vorige eeuw, daar is iedereen wel van overtuigd. De vraag hoe het tot die 'oercatastrofe van de twintigste eeuw' kon komen, blijft boeien. Onder redactie van Patrick Dassen en Petra Groen verscheen een bundel met bijdragen over oorlogvoering en samenleving in de lange negentiende eeuw, een periode waarin de bevolking in toenemende mate betrokken raakte bij de oorlogvoering die een steeds industriëler karakter kreeg. Zo werd de eerste totale oorlog van de twintigste eeuw mogelijk. De laatste bijdrage gaat over het effect van die oorlog op Duitsland. **Van de barricaden naar de loopgraven. Oorlog en samenleving in Europa, 1789-1918.** Bert Bakker, € 22,50.

Over de verdiensten van de huidige Amerikaanse president bestaat geen verschil van mening, over de herkomst van het onvermogen en wanbeleid wel. Jacob Weisberg interpreteert het presidentschap van Bush jr. als een shakespeareaans drama: de zoon kon het presidentschap van zijn vader niet overtreffen, zelfs niet evenaren. Hij maakte er een karikatuur van. Klemgezet tussen God en zijn vader, omringde hij zich met surrogaatvaders als de door hem verkeerd begrepen Churchill en de door hem ten onrechte geïdealiseerde Cheney en Rumsfeld. **De Bush tragedie. Een klassiek familiedrama van vader en zoon, broer en broer.** Balans, € 17,50.

Een geschiedenis van ons land die zich tot het wezenlijke wil beperken, toch accenten wil leggen en daarbij ook nog wil wijzen op het unieke van Nederland in de Europa, oorspronkelijk voor de Duitse markt bedoeld, nu in Nederlandse vertaling. Michael North, **De geschiedenis van Nederland.** Bert Bakker, € 17,95.

In het proces van eenwording in het jonge Koninkrijk der Nederlanden na 1813 en in de verzuiilde samenleving rond 1900 vervulde de geschiedenis een belangrijke functie. Heldhaftige feiten uit de vaderlandse geschiedenis werden in een canon gegoten en als voorbeelden van nationale eigenschappen gepresenteerd. Veel van dit soort voorstellingen droegen een protestants-christelijk karakter. G.J. Schutte, **De geschiedenis aan het volk verteld. Populaire protestants-christelijke geschiedschrijving in de negentiende en twintigste eeuw.** Verloren, € 19,50.

Over de rotstekeningen van Lascaux, de opstand van Vercingetorix, de middeleeuwse kathedralen, de revolutie van 1789 en die van de negentiende eeuw, de Eerste Wereldoorlog, Vichy, de dekolonisatie van Algerije, 1968, Jeanne d'Arc, Lodewijk XIV, Robespierre, Napoleon, Pétain en De Gaulle. Nick Pas, **De geschiedenis van Frankrijk in een notendop. (bijna) Alles wat je altijd wilden weten.** Bert Bakker, € 12,50.

Wat zeggen 'de teerling is ge-

worpen', 'hier sta ik, ik kan niet anders' en 'ich bin ein Berliner' over de tijd waarin ze gezegd zijn? Beroemde uitspraken uit de geschiedenis in hun historische context geplaatst. Helge Hesse, **Dan liever de lucht in! De wereld geschiedenis in 75 beroemde uitspraken.** Balans, € 18,95.

Overwinningsnederlagen, doodtij, rebellie, juichstemming en desillusie, puinhopen, verlies aan ideologie: de geschiedenis van de PvdA is vanaf haar oprichting in 1946 tot op de dag van vandaag enerverend en tumultueus geweest. Vanaf het eerste begin streefde de partij naar regeringsmacht en trok als vanzelf naar het politieke midden. Maar daar in het midden bevond zich ook het christelijke blok. Zestig jaar lang heeft de partij zich stukgebeten op de confessionele partijen en de frustratie daarover is groot. Arie van der Zwan, **Van Drees tot Bos, Zestig jaar succes en mislukking. De geschiedenis van de PvdA.** Balans, € 22,50.

In Frankrijk, in Europa: overal kom je hem wel ergens tegen. Ruim honderdachtig jaar dood, maar nog steeds aanwezig: Napoleon Bonaparte. Martin Bril raakte op Corsica gegrepen door Napoleon en wat volgde was een zoektocht langs slagvelden, archieven, monumenten en musea. Daarna schreef hij niet alleen het verhaal van Napoleon, maar ook het verhaal van een gekte. **De kleine keizer. Verslag van een passie.** Prometheus, € 16,95.

China's hoogmoed en val

DE QING-DYNASTIE IN DE VROEGMODERNE TIJD

Een groot rijk met een eeuwenoude, verfijnde beschaving valt ten prooi aan een halfnomadisch buurvolk, maar beleeft vervolgens een bloeiperiode. Later brengt de aanraking met het Westen juist verval en vernedering. Deze paradox gaat op voor China. Veel Chinezen zien de huidige economische opmars van hun land als terugkeer naar de 'normale' verhoudingen: de tijd dat de wereld ontzag en bewondering koesterde jegens het Rijk van het Midden. In

▽
Vlechten uit de Qing-periode waren symbool van onderwerping. BRON: *China: 100 Bilder - 100 Fakten* (NGV, Keulen z.j.), p. 115.

dit artikel wil ik de laatste bloeiperiode van het keizerlijke China beschrijven, en tevens het omslagpunt aangeven waarop China veranderde van poolster tot speelbal.

Begin zeventiende eeuw riep de stamleider van het halfnomadische volk van de Mantsjoes, Nurhachi (1559-1626) zich uit tot keizer van Mantsjoerije. In 1619 ontketende hij een oorlog tegen grote buur China. Na zijn dood gaf zijn zoon leiding aan legers die China herhaaldelijk trachtten binnen te vallen. Die legers waren goed georganiseerd: verdeeld in divisies met elk een eigen speciale banier en een bijzonder hechte groepsgeest. In 1644 kregen de Mantsjoes een kans voor open doel. In het Hemelse Rijk was een rebellie uitgebroken tegen de heersende Ming-dynastie. De rebellenleider, een zekere Li Zisheng, had de hoofdstad Beijing al ingenomen.

Maar toen bekend werd dat hij de favoriete concubine van een belangrijk generaal uit het keizerlijke leger had geschaakt, wilde deze generaal hem een lesje leren. Hij opende de poorten in de Grote Muur, en nodigde het leger van de Mantsjoes uit om Beijing in te nemen. Dat lieten de Mantsjoes zich geen twee keer zeggen. Binnen korte tijd drong hun gedisciplineerde leger door tot in de Verboden Stad, de keizerlijke residentie. Li Zisheng vluchtte, en de Mantsjoes plaatsten Shunzhi, de zesjarige kleinzoon van Nurhachi, op de vacante drakentroon. Het tijdperk van de *Qing* (reinheid) was aangebroken.

De vlecht als teken van onderwerping

De Mantsjoes zouden tot 1912 over China regeren. Al die tijd vormden zij een kleine minderheid, nooit meer dan twee procent van de bevolking. Om het rijk effectief te besturen schakelden zij Chinese mandarijnen in. Het examenstelsel, selectiesysteem voor ambtenaren, bleef even rigide als in de eeuwen voordien. Er was toezicht op alles wat geschreven werd; geheime genootschappen en gezagsondermijnende publicaties werden verboden. In veel opzichten pasten de Mantsjoes zich aan de Chinese cultuur aan. Er was echter één maatregel waarmee zij aan alle Chinezen duidelijk maakten wie er de baas was. Alle mannen moesten de voorkant van hun schedel kaalscheren, en hun hoofdhaar van achteren laten groeien tot een vlecht. Die vlecht werd een symbool van onderworpenheid.

De laatste dynastie en haar rituele agenda

De Qing-keizers moesten zich voortdurend als wettige heersers bewijzen. Extra nauwgezet lieten zij de offer-rituelen uitvoeren die de confuciaanse traditie aan de bekleder van het Hemels Mandaat voorschreef. De keizer zou immers onheil en natuurrampen kunnen afwenden, door de juiste offers te brengen. Als Zoon des Hemels offerde hij bij het feest van de winterzonnepunt aan het Altaar van de Hemel. Bij de zomerzonnepunt offerde hij op het Altaar van de Aarde. In de lente trok de keizer op een speciaal akkertje met een ploeg de eerste vore van het jaar, een handeling die werd herhaald door een hele stoet ministers. Daarmee was het landbouwseizoen geopend. De keizerin offerde op het Altaar van de Zijdeteelt, en plukte symbolisch de eerste moerbeibladeren van het jaar: een signaal dat de vrouwen weer met het kweken van zijderupsen konden beginnen. De overvolle rituele agenda van de Zoon des Hemels schreef verder onder meer voor: tweemaal per jaar een offermaaltijd ter ere van Confucius, viermaal per jaar offeren in de keizerlijke vooroudertempel, en tweemaal per jaar offeren aan de keizers van voorgaande dynastieën.

Keizer Kangxi in zijn bibliotheek. Anonieme rolschildering op zijde. Hier is de keizer ongeveer vijfenveertig. BRON: *De verboden stad. Catalogus expositie museum Boymans-Van Beuningen 1990.*

Drie goede keizers

Naast de traditionele uitdagingen – de zorg voor welvaart en welzijn van het volk, en de regeling van de belastingafrachten – erfden de Mantsjoes twee andere vraagstukken die inherent waren aan het bestuur over China: ten eerste de sociale en economische consequenties van de enorme bevolkingstoename, en ten tweede de externe veiligheid. De eerste anderhalve eeuw van de Qing-heerschappij slaagde het regime voor dit driedovoudige examen. Keizer Kangxi (1661-1722), zijn zoon Yongzheng (1723-1735) en zijn kleinzoon Qianlong (1736-1795) regeerden bij elkaar opgeteld 133 jaren. In veel opzichten waren deze jaren het hoogtepunt van de Qing. Doorgaans heersten vrede, rust en welvaart. De geldeconomie groeide, mede dankzij het in omloop brengen van zilvergeld. Het bevolkingsaantal steeg snel: in 1644 waren er volgens schattingen 150 tot 180 miljoen inwoners van het Hemelse Rijk; in 1790 waren

De Hof voor de Hal van de Hoogste Harmonie in de Verboden Stad.

▽
Keizer Qianlong in
staatsiegewaad, verticale
rolschildering op zijde.
BRON; *De verboden stad*.
Catalogus
expositie museum
Boymans-Van Beuningen
1990.

dat er wellicht al 330 miljoen.

Het grondgebied van het keizerrijk werd flink uitgebreid. Reeds keizer Shunzhi kon een reeks militaire successen laten noteren; in zijn naam werden de oostelijke provincies Fujian, Zhejiang en Sichuan onder Mantsjoe-heerschappij gebracht. Hij verwierf ook de zeggenschap over de zuidelijke haven Kanton. Zijn zoon Kangxi liet de Russen verjagen die aan de rivier de Amoer opdoemden. Ook de Mongolen moesten in het stof bijten. In 1684 onderwierp Kangxi het eiland Taiwan. Zelfs in Tibet en in Centraal-Azië liet hij zijn keizerlijke vaandels wapperen.

Kangxi

Bij zijn diamanten regeringsjubileum in 1721 beantwoordde Kangxi in veel opzichten aan het ideaalbeeld dat buitenlandse waarnemers koesterden van een verlicht heerser. Hij verlaagde de belastingen en beschermde grondbezitters, zodat de basis werd gelegd voor een welvarende boerenstand. Kangxi maakte grote inspectiereizen door zijn keizerrijk, en bemoeide zich met de aanleg en het onderhoud van kanalen en dijken. Hij toonde interesse in kunst en literatuur, en gaf

opdrachten aan geleerden om kennis te verspreiden. Hij onderhield contacten met jezuïeten zoals de Vlaamse pater Ferdinand Verbiest. In 1697 vaardigde Kangxi een tolerantie-edict uit dat de jezuïeten toestond kerken te bouwen. Het christendom kreeg echter geen vaste voet in China. Toen verschillende missie-orden ruzieden over vraag of Chinese bekeerlingen hun eigen tradities in ere mochten houden, en er uit Rome een ondubbelzinnig nee klonk, vond de keizer het welletjes. In 1721 verbood hij het christendom. Alle missionarissen moesten het land verlaten, behalve zij die over technische kennis beschikten of die te zwak waren om te reizen.

Qianlong

Ook keizer Qianlong regeerde zestig jaar. Hij was al even ijverig, ambitieus en reislustig als Kangxi. Toen zijn legers Mongolië onderwierpen, liet Qianlong zich persoonlijk op de hoogte brengen van de prestaties van zijn generaals. Ook in het westelijke Xinjiang werd het keizerlijke vaandel geplant. China had nu de grootste omvang uit zijn historie bereikt. Het rijk ontving tribuut (een soort erebelasting) van buurlanden als Korea, Birma, Nepal en Vietnam. Rond het jaar 1775 kon Qianlong vaststellen dat zijn rijk het volrijkste en meest welvarende ter wereld was. Eén op elke drie wereldburgers was zijn onderdaan.

Qianlong toonde zich een kenner van de Chinese klassieke literatuur en een sponsor van veel kunstprojecten, zoals de *Vier Schatkamers*, een verzameling van alles wat ooit geschreven was op het terrein van filosofie, geschiedenis en bellettrie. De keizer liet buiten Beijing een zomerpaleis bouwen in Europese stijl. Honderd jaar later, tijdens de Tweede Opiumoorlog, zou dit merkwaardige mini-Versailles worden verwoest. De imposante ruïnes getuigen zowel van de korte flirt met het Westen, als van de brute vernietigingsdrift van de 'roodharige barbaren'.

Volgens ingewijden verspilde Qianlong te veel geld, en liet hij de staatszaken steeds meer over aan corrupte mandarijnen. De laatste jaren van zijn bewind ging het bergafwaarts met de economie. Het hof kon toen de noodlijdende massa's geen soelaas bieden.

Thee

In 1757 bepaalde Qianlong dat westerse zakenlieden alleen nog maar mochten handeldrijven via de zuidelijke havenstad Kanton. De poort naar de buitenwereld ging op een kier. Maar eenvoudig bleek dat niet te kunnen. Het exportproduct thee begon juist toen als genot- en als geneesmiddel in trek te raken. In de achttiende eeuw werd het in Engeland volksdrank nummer één. Op

een bepaald moment bestond 81 procent van alle Chinese handelswaar vanuit Kanton uit thee. De Britse *East India Company* had al in 1721 het monopolie verworven van de theehandel.

In Europa droeg de populariteit van thee in de betere kringen enorm bij tot een China-rage. Weldra pronkten Europese edelen en rijke burgers met Chinees porselein, meubilair, stoffen en kamerschermen. In hun tuinen verrezen pagodes, prieeltjes en theekoepeltjes. De Chinese producenten sloofden zich uit om aan de Europese vraag te voldoen.

De handelsdelegatie van Macartney

Er viel een fortuin te verdienen voor Europese handelaren die de thee, het porselein en de zijde uit China aansleepten. De handelaren, doorgaans Engelsen, beschikten echter over geen enkel Europees product waar de Chinezen echt voor warmlieden. Het enige wat die accepteerden was zilver, maar dat werd steeds schaarser. Het moment kwam naderbij dat de Britten hun theeceremonies zouden moeten opschorten. Ten einde raad zond de Britse koning George III in 1793 een grote handelsdelegatie, onder de bekwame en diplomatieke lord George Macartney, naar het hof van keizer Qianlong in diens zomerpaleis te Jehol. Na zijn zeereis kwam Macartney vanuit de haven met een karavaan van 90 wagens, 200 paarden en 3000 draagknechten aanreizen om ten paleize zijn Europese kostbaarheden (schilderijen, textielwaren, wapens, telescopen, zelfs een planetarium) uit te stallen. Het werd een mislukking. Eerst bedankte Qianlong de delegatieleider voor diens 'eerbiedige onderwerping, die zeer te prijzen valt'. Oog in oog met de keizer weigerde Macartney vervolgens om de *kowtow* te maken, de rituele beleefdheidsbuiging. Daarmee overtrad hij een vanzelfsprekende beleefdheidsregel. Een koning die op een ver eiland over acht miljoen onderdanen

regeerde, gaf via zijn gezant een blijk van minachting jegens de Zoon des Hemels, wiens rijk 330 miljoen inwoners telde. Qianlong was niet geamuseerd door dit bewust gedemonstreerde gebrek aan respect. Hij stelde geen prijs op westerse koopwaar: 'Het Hemelse Rijk bezit al die dingen reeds in weelderige overvloed,' liet hij weten. Een tweede Britse handelsdelegatie, uitgezonden in 1816, liep eveneens een blauwtje; de leider werd niet eens meer door de keizer ontvangen. Inmiddels was een voor China dramatische ontwikkeling in gang gezet. De Britten hadden namelijk al in de jaren 1770 begrepen waar de Chinezen kennelijk naar snakten: de opium die de *East India Company* meebracht uit Bengalen. Opium was al langer bekend als geneesmiddel en als pijnstiller, maar nu ontdekten Chinezen het ook als genotmiddel. Vanaf 1790 zette de Compagnie jaarlijks in Kanton 300 ton opium af. Rond 1835 werd opium het grootste handelsproduct ter wereld genoemd. De handelaren voeren er wel bij.

Keerpunt

Zag de wereld China eind achttiende eeuw nog als een ordelijk en welvarend keizerrijk, binnen honderd jaar zou het de 'zieke man van Azië' genoemd worden: op industrieel en technisch gebied voorbijgestreefd door het Westen; politiek vernederd, economisch geëxploiteerd en intern verscheurd. Opium was niet de enige factor. Een nijpend probleem was de overbevolking. De economie groeide niet genoeg om de Chinezen een behoorlijk bestaan te garanderen. Staatsinkomsten gingen achteruit; het keizerlijk gezag taande. Na het aftreden van Qianlong in 1796 traden hoofdzakelijk keizers aan die de moed en verbeeldingskracht misten om de problemen te lijf te gaan, of niet waren opgewassen tegen de macht van conservatieve mandarijnen.

Chinese opiumverslaafde (omstreeks 1890). BRON: China. 100 Bilder - 100 Fakten, p. 131.

Deel van de ruïnes van het door westerse troepen in 1860 verwoeste Zomerpaleis. BRON: Ann Paludan, *Chronicle of Chinese Emperors*, Londen 2005, p. 197.

De Eerste Opiumoorlog

Voor China had de opiumimport verwoestende effecten. In obscure opiumkitten kon de verslaafde wegzinken in een weldadige roes. Dit vervulde de keizerlijke regering met zorg. Bovendien zag zij het zilver wegvloeien, als betaalmiddel voor opium. Hierdoor dreigde een monetaire crisis. Zij vaardigde het ene invoerverbod na het andere uit; de smokkelhandel bleek niet te bestrijden. De controleurs lieten zich betalen om een oogje dicht te knijpen, of zetten zelf een handeltje op. Smokkelaars kregen de hele kust in hun greep. Rond 1830 telde China 12 miljoen verslaafden. Toen in 1834 het monopolie van de *East India Company* afliep, waren westerse particulieren er als de kippen bij om een graantje mee te pikken in de lucratieve opiumhandel.

In 1839 sloeg de vlam in de pan. Een speciale afgezant van de keizer, de onkreukbare mandarijn Lin Zexu, toog met volmachten naar Kanton. Hij liet invallen doen in pakhuizen en organiseerde in het openbaar een grote opiumverbranding, waarbij 20.000 kisten met elk 30 kilo opium aan de vlammen werden prijsgegeven. Verbijsterd zagen de Britse handelaren zo miljoenen ponden sterling in rook opgaan. In dat korte uur van triomf had Lin Zexu geen flauw

idee welke reactie hij bij de Britten teweegbracht.

De regering in Londen – sterk onder druk van zakenlieden met belangen in de overzeese handel – vatte de vernietiging van handelswaar hoog op en eiste genoegdoening. Om die eis kracht bij te zetten, zond zij vanuit Brits-Indië een expeditielegertje naar China. Tot hun eigen verbazing ontmoetten deze Britse troepen nauwelijks tegenstand. Zij namen enkele havens in bezit en in 1840 veroverden zij de stad Shanghai. Een paar goed gemikte kanonsalvo's vanuit hun gloednieuwe stoomraderboten volstonden om de Chinese jonken aan flarden te schieten. Deze militaire confrontatie maakte de technologische achterstand van het Hemelse Rijk op het Westen pijnlijk zichtbaar.

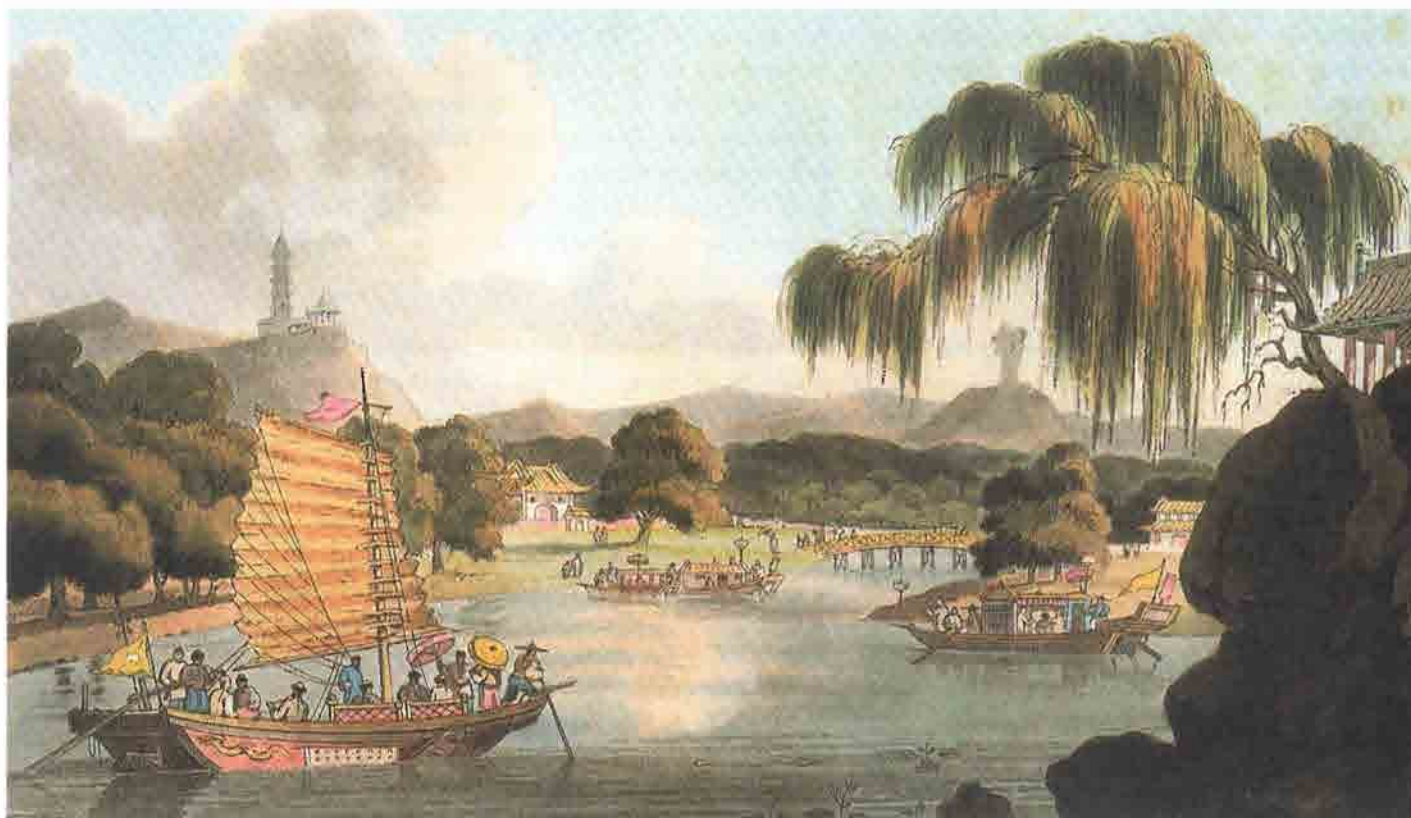
In 1842 eindigde deze Eerste Opiumoorlog met het Verdrag van Nanjing. Voor de keizerlijke regering vormde dit een diepe vernedering. China moest een forse schadeloosstelling betalen, en moest beloven Britse onderdanen vrije toegang te verschaffen tot Kanton en vier andere havensteden, waaronder Shanghai. Bovendien werd het eiland Hongkong een Britse kroonkolonie; zo kregen de Britten meteen een goed bruikbare natuurlijke haven in handen. In Hongkong en in de vijf verdragshavens gingen extraterritoriale rechten gelden voor buitenlanders: die konden dus

Meer en park in de residentie van Jehol waar Qianlong in 1793 lord Macartney ontving. (W. Alexander, naar een schets van luitenant Parish.

BRON:

Alain Peyrefitte, *China en het westen. Kroniek van een historische ontmoeting*, Kampen 1991.

- John King Fairbank en Merle Goldman, *China, A new History*, Cambridge Mass./Londen 2006.
- Peter Ward Fay, *The Opium War*, Chapel Hill, NC 1998.
- Harry G. Gelber, *The dragon and the foreign devils, China and the world, 1100 BC to the present*, Londen/New York/Berlijn 2007.
- Ann Paludan, *Chronicle of the Chinese Emperors. The reign-by-reign record of the rulers of Imperial China*, Londen 2005.
- Alain Peyrefitte, *China in het Westen. Kroniek van een historische ontmoeting*, Kampen 1991.

De missie van Macartney. De jonge Thomas Steunton knielt voor keizer Qianlong en krijgt van hem een geschenk. BRON: Alain Peyrefitte, *China en het westen. Kroniek van een historische ontmoeting*, Kampen 1991.

voortaan niet meer door Chinese rechtbanken worden veroordeeld, maar alleen door eigen rechters, conform de rechtspraak van het moederland. Britse boten mochten ongehinderd patrouilleren op de Chinese rivieren en kusten.

Ongelijke verdragen

Kort na het Verdrag van Nanjing wisten de Fransen en Amerikanen soortgelijke privileges af te dwingen als de Britten hadden bedongen. Vanaf 1844 werd in de verdragshavens het christendom toegestaan. Het duurde niet lang of de christelijke zendelingen en missionarissen streken weer op China's kusten neer. Jarenlang was er onenigheid tussen China en de westerlingen over de uitvoering van de verdragen. Daaruit vloeide in 1856 opnieuw oorlog voort, de Tweede Opiumoorlog. Weer kregen de Chinezen een staaltje Europese machtspolitiek te zien. Frankrijk liet zich niet onbetuigd. Keizer Napoleon III wierp zich op als beschermheer van het katholicisme in China, en stuurde troepen. De aanleiding was de moord op een missionaris, maar het ging de Fransen vooral om het beheersen van Indochina. In 1858 moest China het Verdrag van Tianjin tekenen, dat tien nieuwe havens openstelde voor buitenlanders.

Toen het keizerlijke hof zijn medewerking aan de uitvoering van dit verdrag traineerde, gingen Franse troepen bij Tianjin aan land, samen met de Britten. De keizer vluchtte naar zijn buitenverblijf, en de buitenlandse soldaten kregen van hun officieren de vrije hand om naar hartelust te plunderen in het zomerpaleis van de keizer. Wat ze niet konden roven, staken ze in brand. Blij verrast ontving koningin Victoria in Londen presentjes van haar officieren uit Beijing. Een van die cadeaus was een hondje, een pekineesje dat ze vertederd Looty noemde (*to loot* = plunderen). Sinds

de dagen dat keizer Qianlong in 1793 zo hooghartig de avances van haar grootvader had afgewezen, waren de machtsverhoudingen wel radicaal gewijzigd! Te Beijing volgde de ondertekening van een verdrag dat de regels uit de vorige verdragen onverkort bevestigde, en dat de opiumhandel legaliseerde. Later volgde nog een hele reeks ongelijke verdragen met onder meer Frankrijk, de Verenigde Staten, Duitsland en Japan. Steeds was de kern dat buitenlanders in delen van grote steden - de zogeheten concessies - de Chinese wetten aan hun laars konden lappen. Tegen lage tarieven mochten zij hun koopwaar slijten. Veertig jaar lang leverde Groot-Brittannië tweederde van China's import. In 1895 bedroeg die ruim 50 miljoen pond sterling. Opium was toen nog altijd de marktlieder, gevolgd door katoenen stoffen uit Lancashire. Alle douanediens ten en de hele kustbewaking waren stevig in Britse handen.

Slot

Dit alles wekte de onnoemelijke ergernis van miljoenen Chinezen. Machteloos sloegen zij het arrogante gedrag van de westerse indringers gade. Ook dat van Rusland: al het gebied ten noorden van de rivier de Amoer en ten oosten van de Oessoeri werd per verdrag aan Rusland afgestaan. Dit betekende een enorm gebiedsverlies voor China. Inmiddels woedde in grote delen van China het verwoestende Taiping-oproer. Het zieltogende keizerrijk wist op den duur geen antwoord meer te formuleren op de dramatische uitdagingen. Begin twintigste eeuw zou het imploderen. Voor de bevolking had die eeuw nog tal van ontberingen en geweldsexplosies in petto, en pas in de afgelopen drie decennia is aan de Chinezen de kans geboden om een substantieel aandeel te herwinnen in de welvaart van de wereld.

De Jan van Ducheusden is docent geschiedenis en oud-hoofdredacteur van *Klein*. Hij publiceerde ook *De geschiedenis van China in een notendop* (Bert Bakker, Amsterdam).

Het einde van de klassikale les?

ERVARINGEN MET DE DIGITALE LEEROMGEVING TELETOP

Hoewel de mogelijkheden van ICT en educatie nagenoeg eindeloos lijken, is de inzet van computers in het onderwijs tot op heden beperkt gebleven tot incidenteel hulpmiddel. Nu steeds meer scholen gebruik gaan maken van digitale leeromgevingen, lijkt de pc een meer centrale rol te krijgen in het voortgezet onderwijs. Peter Wassenaar zette zijn ervaringen met de elektronische leeromgeving Teletop op een rij.

Op mijn school werken we op de afdeling vmbo-tl met leergebieden. Zelf geef ik er het leergebied mens en maatschappij. In de klassen een en twee werken de leerlingen tijdens alle lessen in tweetallen achter één computer. Op deze afdeling gebruiken we, evenals op de afdelingen havo en vwo, de elo Teletop.

In deze elektronische leeromgeving vinden leerlingen een studiewijzer, die precies aangeeft waaraan ze moeten werken. In de studiewijzer kunnen links naar websites en/of in de elo geplaatste leermiddelen als geluidsbestanden, video of Worddocumenten geplaatst worden. Gemaakte opdrachten worden via de studiewijzer digitaal ingeleverd en als de docent het werk beoordeeld heeft, kan de leerling de beoordeling in de elo aflezen. In de elo heeft de docent zelf een goed overzicht van het door de leerling ingeleverde werk. Leerlingen kunnen zo goed zelfstandig werken en de docent kan ze toch goed controleren/volgen.

De studiewijzer kan op individuele leerlingen of groepen leerlingen worden afgestemd. Leerling A ziet in zijn of haar studiewijzer dan andere opdrachten dan leerling B. Het kost de docent behoorlijk wat tijd om zo'n wijzer op maat te maken. Zo'n studiewijzer heb je ook niet in één keer af. Elk jaar sleutel je er aan. Verbeter je dingen. Voeg je opdrachten toe. Maar als je de studieplanner

eenmaal klaar hebt, hoeft je in het vervolg nog slechts de data in te voeren en specifieke opdrachten aan leerlingen toe te wijzen.

Je kunt leerlingen in de elo toetsen laten maken. In Wintoets gemaakte toetsen kunnen in de elo geïmporteerd worden. Echte toetsen laten we echter in Wintoets zelf maken omdat de elo niet alle vragen van Wintoets ondersteunt en omdat de layout van het laatste programma er mooier uitziet.

'Mag je dan niet meer klassikaal les geven?'

Sinds kort is het mogelijk dat het resultaat van de toets in de elo bepaalt welke regels de leerling in de studiewijzer te zien krijgt. Omdat de leerling na het maken van de toets meteen verder moet kunnen werken, zet je geen open vragen in de toets. De leerling krijgt bij een slecht resultaat herhalingsopdrachten en bij een goed resultaat verdiepingsoopdrachten. Dit kunnen opdrachten uit de methode zijn, maar je kunt ook eigen opdrachten in de elo plaatsen.

Differentiatie op tempo en/of niveau is hiermee opeens veel gemakkelijker geworden.

Peter Wassenaar is docent geschiedenis en maatschappij op De Nieuwe Veste in Coesborden, afdeling Havo/vmbo-tl.

Communicatiecentrum

Een elo is ook een communicatiecentrum. Je kunt het berichtensysteem gebruiken om informatie uit te wisselen. In klas 3 en 4 van tl hebben de leerlingen bijvoorbeeld (nog) geen computerlokaal tot hun beschikking. Toch gebruik ik ook daar de elo, in dit geval voor het vak geschiedenis. De elo wordt bijna alleen maar gebruikt voor contact met de leerlingen buiten de lessen. Leerlingen kunnen door de docent begeleid worden bij het maken van een sectorwerkstuk en een praktische opdracht. Ook is materiaal dat ik maak zoals aantekeningen en powerpointpresentaties door leerlingen achteraf op te vragen. Ideaal voor leerlingen, die lessen hebben gemist. Het communicatiecentrum van de elo biedt echter meer mogelijkheden. Je kunt leerlingen digitale werkplaatsen toewijzen, waar zij gezamenlijk kunnen werken aan een opdracht. Het voordeel is dat leerlingen thuis en op school via de elo bij hun documenten in de werkplaats kunnen en voor het samenwerken is het niet nodig dat de leerlingen dicht bij elkaar in de buurt wonen. Uitgevers zetten op dit moment de eerste stappen om kant en klare studiewijzers te maken, maar daar moet nog wel het een en ander gebeuren. De uitgever van de methode die ik gebruik levert al wel een studiewijzer, maar daarvoor moet je naar hun internetomgeving gaan terwijl ik de studiewijzer in mijn elo wil hebben staan.

Kloof tussen docenten

Leerlingen hebben geen problemen met het gebruik van de elo, sommige docenten hebben er echter meer moeite mee. Een groep docenten komt niet veel verder dan het plaatsen van een studiewijzer in de elo, terwijl een andere groep steeds meer gebruikt maakt van de vele mogelijkheden, die het werken met een elo biedt. Deze twee groepen groeien steeds meer uit elkaar. Veel collega's van de eerste groep komen dan ook met vragen. Een paar voorbeelden: 'Gaan de leerlingen niet stiekem andere dingen doen op hun pc?' Dat is goed mogelijk. Je zou er voor kunnen kiezen om bepaalde sites te blokkeren. Naar mijn idee is het beter om het computergedrag van leerlingen te registreren en leerlingen achteraf aan te spreken op hun gedrag. Voor het blokkeren en registreren van websites zijn tal van andere programma's. Daarnaast gebruiken wij in de les

een programma waarmee ik kan zien wat de leerlingen op hun pc aan het doen zijn. Ik kan met dat programma o.a. de controle van de pc van de leerling overnemen en bijvoorbeeld het internet blokkeren.

'Is de docent overbodig geworden?' Absoluut niet. De docent stuurt het onderwijsproces via de studiewijzer van de elo. Zijn/haar kennis is noodzakelijk om de leerlingen gevarieerde opdrachten aan te bieden, feedback te geven, opdrachten na te kijken.

'Heb je niet veel minder contact met je leerlingen?' Nee,

'Differentiatie op tempo of niveau is veel gemakkelijker geworden.'

ik geef steeds minder klassikaal les. Ik help leerlingen individueel en dan heb je meer contact dan wanneer je klassikaal aan het lesgeven bent.

'Mag je dan niet meer klassikaal les geven? Een geschiedenisdocent moet toch een verhaal kunnen vertellen.' Het gebruik van Teletop betekent niet per definitie het einde van de klassikale les. Zorg dat je naast computerlokalen waar de leerlingen zelfstandig achter de pc kunnen werken ook lokalen hebt voor een klassikale les. Bij mij op school hebben we er voor gekozen om vanaf volgend jaar naast het pc-lokaal een kleine instructieruimte te creëren. Een onderwijsassistent kan dan zorgen dat alles goed verloopt in het pc-lokaal en de vakdocent geeft in de ruimte ernaast instructie aan een kleine groep leerlingen.

Workshop Teletop tijdens de VGN-didactiekdagen.

Kwetsbaar en kostbaar

EEN TENTOONSTELLING OVER HET VOORTLEVEN VAN
KLASSIEKE TEKSTEN EN DE GESCHIEDENIS VAN HET
BOEK

Een boek kopen, een boek lezen. Hoe vanzelfsprekend is dat niet? We staan er zelden bij stil dat een boek, zoals we dat in handen krijgen, een geschiedenis van eeuwen kent. Een geschiedenis van gesproken, geschreven en gedrukte teksten. De tentoonstelling 'Lectori Salutem. Boek en oudheid', te zien tot en met 7 september 2008 in het Allard Pierson Museum in Amsterdam, weerspiegelt een aantal belangrijke momenten uit de geschiedenis van het boek.

De bezoeker van de tentoonstelling wandelt door de geschiedenis van het boek. Hij begint in de oudheid en treedt de troonzaal van het paleis van Pylos binnen. Omgeven door Griekse wandschilderingen, zoals een afbeelding van een zanger die zichzelf begeleidt op een snaarinstrument, hoort hij fragmenten uit het

werk van Homerus. Vervolgens komt hij bij een typisch Romeinse bibliotheek; ziet antieke papyri en leert hoe papyrus en perkament worden gemaakt. Bezienswaardig is het schoolschrift van Antonius Aurelius, dat bestaat uit vijf plankjes bedekt met een laagje zwarte was. Met een 'stilus', een soort pen, zijn woorden in de waslaag gekerfd. Op de eerste bladzijde heeft de leraar een zin opgeschreven die Antonius Aurelius vervolgens moest oefenen.

Betoverend

De middeleeuwse kloosterbibliotheek in de volgende zaal is overzichtelijk en keurig geordend. Veel oude handschriften zijn te zien, bijvoorbeeld een handschrift dat is

vervaardigd in de hofschool van Karel de Grote. Het schrift is een mooi voorbeeld van de Karolingische minuskel (type letter). Op de lessenaars liggen meer pronkhandschriften. De achtergrond is betoverend: gebrandschilderde ramen bestaande uit middeleeuwse miniatures.

Dan volgt de zestiende-eeuwse Stadsbibliotheek van Amsterdam. De boeken stonden destijds gerangschikt in een enkele rij boven lessenaars. Ze werden per wetenschapsgebied geordend. De boeken stonden toen ondersteboven op de planken, zodat ze eenvoudig met een ketting aan de boekenkast konden worden bevestigd. De kettingen werden pas laat in de achttiende eeuw verwijderd.

De eerste bladzijde van Cicero's *De Amicitia* is prachtig versierd. De initiaal is 'bewoond' door de beroemde schrijver zelf. De tekst is geschreven in afwisselende kleuren en het geheel is omgeven door 'bianchi girani', ingewikkelde witte krullen, ook wel bekend als de spaghetti-stijl, waartussen allerlei dieren zijn afgebeeld. Het handschrift is geschreven door Antonio Sinibaldi, een beroemde florentijnse kopiist uit de 15de eeuw.

De Stadsbibliotheek is een historische plek waar P.C. Hooft zijn 'Warenar' heeft geschreven.

De bezoeker loopt verder door de geschiedenis van het boek en gaat een 'Chesterfield-bibliotheek' uit de negentiende eeuw binnen met donkere mahoniehouten boekenkasten. In de vitrines liggen fraaie edities van werken van de schrijvers Vosmaer en Bilderdijk. Aan het einde van de tentoonstelling loopt de bezoeker door de eenentwintigste eeuw. Hij ziet moderne vertalingen van klassieke werken, soms fraai geïllustreerd door kunstenaars als Aristide Maillol en Pablo Picasso. Ook stripverhalen en scènes uit verfilmingen van boeken uit de oudheid ontbreken niet.

Gladiator

De expositie geeft op eigen wijze de geschiedenis van het boek weer: gesproken teksten, geschreven teksten op papyri en perkament, met de hand gekopieerde teksten, het gedrukte woord, de stripverhalen en de verfilming van geschriften uit de oudheid.

De belangstelling voor de oudheid is blijvend. Ook in de eenentwintigste eeuw hebben Griekse en Romeinse teksten veel te bieden. Er uit halen wat

interessant is, zoals in films als *Troy* en *Gladiator*, wijkt niet af van de manier waarop Homerus met zijn teksten omging. Hij paste zijn verhaal aan zijn luisterende publiek aan, afhankelijk van hun interesse.

Educatief programma

Bij de tentoonstelling hoort een kcv-lespakket dat bestaat uit een boek, een film en vijftien onderzoekskarten. Het boek is niet opgezet als catalogus bij de expositie, maar is een informatieve en geïllustreerde publicatie over de geschiedenis van het boek. Ook na de tentoonstelling zal het een waardevol naslagwerk blijven. Veel objecten en handschriften die in het Allard Pierson Museum worden geëxposeerd, staan in het boek beschreven. De docent kan deze publicatie gebruiken bij de voorbereiding van de inleidende les die voorafgaat aan het museumbezoek. Leerlingen kunnen de informatie raadplegen bij de uitwerking van de museumopdracht. Daarnaast is er speciaal voor de tentoonstelling een film gemaakt. De acteur Pierre Bokma neemt de kijker mee door de wereld van de geschiedenis van het boek. Er zijn opnames gemaakt op historische locaties, zoals het drukkerijmuseum Plantin-Moretus in Antwerpen en de Librije van Zutphen. De film, die ongeveer een half uur duurt, vormt een deel van de inleidende les. Ten slotte zijn er vijftien onderzoekskarten ontwikkeld, waarmee de leerlingen min of meer zelfstandig aan de slag gaan. De kaart biedt allereerst informatie over een specifiek

onderdeel van de tentoonstelling. Dan volgen drie soorten opdrachten: een inleidende, om enigszins vertrouwd te raken met het onderwerp. Een voorbereidende opdracht, die toewerkt naar de tentoonstelling en meer inzicht van de leerling vraagt. Als laatste de museumopdracht, waarvan het de bedoeling is dat de leerling in het museum nauwkeurig een voorwerp of handschrift bestudeert aan de hand van gerichte vragen.

Na de bovengenoemde voorbereiding zijn de leerlingen rijp voor het bezichtigen van 'Lectori Salutem'. In het museum krijgen ze een rondleiding door een museumdocent en daarna hebben ze een minuut of tien om 'hun museumstuk' te bekijken en de opdracht uit te werken. De docent bepaalt uiteindelijk de verwerking van de opdracht. Dat kan zijn een korte presentatie door de leerling bij zijn museumstuk of een schriftelijk verslag achteraf.

Geschied voor alle leerlingen?

Ja, met name voor kcv-leerlingen, maar ook voor de lagere klassen van de havo, het vwo

Tot op de dag van vandaag is Homerus de klassieke auteur wiens werk het meest gelezen, vertaald en bewerkt is. Dat was ook in de oudheid al het geval: er zijn meer papyrusfragmenten met zijn teksten overgebleven dan van enig andere auteur. Op dit fragment uit het begin van onze jaartelling staat een passage uit de *Iliad* (Boek 4, 340-365). Egypte.

Papyrusrollen waren kwetsbaar en werden rechtop bewaard in houten kistjes. Op dit met uitgesneden cirkels versterkte kistje uit de Koptische periode staat een niet ontcijferde tekst.

Dit Caesar-handschrift werd in de eerste helft van de negentiende eeuw in het klooster van de benedictijnen te Fleury geschreven. Het is dus meer dan 1150 jaar oud. De talloze aantekeningen tussen de regels en rondom de tekst wijzen erop dat het boek vele eeuwen in gebruik is geweest voor geschied- en letterkundige studie.

en het gymnasium binnen de vakken geschiedenis en klassieke talen. Voor brugklassers en groep 8 van het basisonderwijs is een speurtocht uitgezet door de geschiedenis van het boek. Ook voor vmbo-scholen die de techniek 'boekbinden' aan de leerlingen aanbieden is deze expositie uitermate geschikt. Ze krijgen een goede indruk van de ontwikkeling van boeken, ook op technisch gebied. Bij elk tijdvak kunnen de leerlingen (en 'losse' bezoekers) doe-opdrachten uitvoeren, zoals de initialen van hun naam, geschreven in een prachtig middeleeuws handschrift, inkleuren of versieren.

ENKELE VOORBEELDVRAGEN VAN DE ONDERZOEKSKAART VOOR LEERLINGEN

- 1.1. Welke voordelen bood het gebruik van perkament ten opzichte van papyrus?
- 1.2. Omschrijf het productieproces van perkament.
- 1.3. Waar aan kun je de binnen- en buitenzijde van perkament herkennen?
- 1.1. Hoe wordt dubbel gebruikt perkament genoemd?
- 1.2. Waar is perkament naar vernoemd?

Antwoorden:

- 1.1. De voordelen van perkament ten opzichte van papyrus zijn:
 - Perkament is beter tegen vocht bestand dan papyrus.
 - Perkament is soepeler dan papyrus (het kan worden gevouwen).
 - Perkament kan, i.t.t. papyrus, gemakkelijk aan beide zijden beschreven worden.
 - Perkament is goedkoper dan papyrus omdat men minder materiaal nodig had.
 - Perkament kan, i.t.t. papyrus, opnieuw gebruikt worden (door het materiaal schoon te schaven).
- 1.2. Perkament wordt bereid van ongelooide dierenvelen van geiten, schapen of kalveren. Deze worden globaal van beharing en vleesresten ontdaan waarna ze bewerkt worden met kalk, om vervolgens de laatste resten van huid en haar te verwijderen. Vervolgens wordt de huid in een kalkbad gelegd, waarna deze gespannen en gedroogd kan worden. Tenslotte wordt de huid met puimsteen en krijt helemaal glad gemaakt.
- 1.3. De binnenzijde van perkament, de vleeskant, heeft de neiging iets bol te gaan staan. De buitenzijde, de haarzijde, heeft daarentegen de neiging hol te gaan staan. Bovendien is de tekening van de haarinplant vaak nog herkenbaar aan de haarzijde.
- 1.4. Perkament kan na gebruik worden schoon geschaafd, waarna het opnieuw kan worden beschreven. Dit dubbel gebruikte perkament wordt palimpsest genoemd.
- 1.5. De stad Pergamon in Klein Azië (het huidige Turkije) was in de oudheid befaamd om de goede kwaliteit van de daar geprepareerde huiden, de charta pergamena, en die benaming is in de Middeleeuwen tot perkament verbasterd.

Meer informatie en rondleidingen:

Allard Pierson Museum
Oude-Turfmarkt 127
Amsterdam
Telefoon: 020 52 52 556
Kosten scholleren in groepsverband (mits vooraf aangemeld): € 1,00
www.allardpiersonmuseum.nl

Verder lezen:

René van Beek, Gerald J. Janssens - Heile,
Frits van der Meer (red.), **Boek en Oudheid**,
Athenaeum Polak & Van Gennep en het Allard
Pierson Museum, Amsterdam 2008

Met dank aan Gerald Janssens-Heile, conservator van de Griekse afdeling van het Allard Pierson Museum.

Amsterdamse Nascholing Geschiedenis

HET NIEUWE EINDEXAMENPROGRAMMA

voor docenten bovenbouw havo en vwo

Het nieuwe examenprogramma havo/vwo stelt andere eisen aan vak kennis en didactische kennis van docenten. CNA organiseert in samenwerking met de EHvA, ILO en IVGD een nascholingsprogramma waarmee docenten bekend worden met inhoud en didactiek van het nieuwe examenprogramma.

PROGRAMMA 1

**Dag 1 De vroege middeleeuwen:
tijd van monniken en ridders**

Datum: Vrijdag 26 september 2008

Spreker: prof. dr. M.B. (Mayke) de Jong

**Dag 2 De zestiende eeuw:
tijd van ontdekkers en hervormers**

Datum: Vrijdag 28 november 2008

Spreker: prof. dr. H.F.K. (Henk) van Nierop

**Dag 3 De achttiende eeuw:
tijd van pruiken en revoluties**

Datum: Vrijdag 30 januari 2009

Spreker: prof. dr. W.W. (Wijnand) Mijnhardt

**Dag 4 De eerste helft van de twintigste eeuw:
tijd van de wereldoorlogen**

Datum: Vrijdag 27 maart 2009

Spreker: prof. dr. J.C.H. (Hans) Blom

De nascholing bestaat uit vier bijeenkomsten van elk een dag (10 tot 17 uur). In de ochtend wordt steeds één tijdvak behandeld door een vakinhoudelijk expert. In de middag is er aandacht voor de didactiek. De bijeenkomsten vinden plaats in Amsterdam.

De kosten bedragen € 225 per persoon per dag. Inschrijven is mogelijk per dag, of voor de gehele leergang ineens. Bij inschrijving voor de gehele leergang is de prijs € 200 per dag.

DE TIJDVAKKEN EN DE CANON

De nieuwe canon die verplicht wordt voor de onderbouw vraagt van docenten geschiedenis en 'mens en maatschappij' nieuwe kennis en didactische vaardigheden.

PROGRAMMA 2

Dagdeel 1 De tijdvakken en de canon

Datum: dinsdag 7 oktober 2008

Docent: drs. H. (Hans) Bulthuis

Dagdeel 2 Een tijdvak concreet

Datum: dinsdag 4 november 2008

Docent: drs. A.H.J. (Arie) Wilschut

voor docenten onderbouw
vmbo, havo en vwo

CNA organiseert in samenwerking met de EHvA, ILO en IVGD een nascholingsprogramma waarmee docenten de canon in de bestaande 'tien tijdvakken' leren integreren. De nascholing bestaat uit drie bijeenkomsten van elk een dagdeel (13 tot 16 uur) en vindt plaats in Amsterdam.

De kosten bedragen € 375 voor de drie bijeenkomsten.

Dagdeel 3 Toetsing van tijdvakkenkennis

Datum: dinsdag 9 december 2008

Docent: dr. C.A.M. (Carla) van Boxtel

U kunt zich aanmelden voor de nascholing door een inschrijfformulier te downloaden of aan te vragen bij Barbara Ruijgrok, bruuijgrok@cna.uva.nl, 020 525 1573. Kijk voor het volledige programma op www.centrumvoornascholing.nl

IVGD
Instituut voor
Geschiedenisdidactiek

centrum voor
NASCHOLING
AMSTERDAM

UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM
Instituut voor de Lerarenopleiding

Hogeschool van Amsterdam
Educatieve Hogeschool van Amsterdam

Impuls voor vakdidactiek

Hoe toets ik historisch redeneren eigenlijk? Wat zijn de voor- en nadelen van vakintegratie? Waaraan kan ik zien dat mijn leerlingen door mijn verhaal geboeid worden? Dit zijn het soort vragen die (beginnende) docenten en opleiders zich maar al te vaak zullen stellen. Dan kan het helpen als je kunt beschikken over een aantal goede voorbeelden. Het in september 2007 opgerichte Landelijk Expertisecentrum Mens- en Maatschappijvakken (LEMM) probeert hierin te voorzien.

Om de kwaliteit van de lerarenopleidingen en de vakdidactiek een impuls te geven zijn door het ministerie van OCW voor een scala van vakken expertisecentra in het leven geroepen. Het Instituut voor de Lerarenopleiding van de UvA, het Onderwijscentrum VU, de IPABO Amsterdam/Alkmaar en de Educatieve Hogeschool van Amsterdam hebben het expertisecentrum voor mens- en maatschappijvakken toegewezen gekregen. Het expertisecentrum richt zich op de vakdidactiek voor de vakken aardrijkskunde, maatschappijleer en geschiedenis over de volle breedte van het primair en voortgezet onderwijs. Bovendien wordt nauw samengewerkt met het *Landelijk Expertisecentrum Economie (LEEC)*. Het *Instituut voor Vakdidactiek Geschiedenis (IVGD)* is een afdeling van het LEMM en vormt als het ware de geschiedenispijp van het centrum. Anders dan de naam wellicht doet vermoeden is het LEMM niet het voertuig voor verdere vakintegratie, maar probeert het voor elk vak afzonderlijk de vakdidactische expertise verder te ontwikkelen en te verspreiden. Allerlei sectoren (lerarenopleiding, onderzoek, nascholing, VGN) worden actief bij de projecten betrokken om het 'not invented here' syndroom tegen te gaan.

Wat willen docenten?

Toen duidelijk werd dat het expertisecentrum van start kon gaan, is naar alle vakdidactici en opleiders van universiteiten en hogescholen een enquête gestuurd. Hierin is geïnventariseerd welke thema's volgens hen de meeste urgentie kenden om activiteiten voor te ontwikkelen.

De enquête leverde een hoge respons op: meer dan 50% van de opleiders, vakdidactici en onderzoekers reageerden, waarbij velen aangaven bereid te zijn om op de een of andere manier te participeren in de werkzaamheden van het expertisecentrum.

Videocasus

Uit de enquête kwam prominent de wens naar voren om te komen tot een vakdidactische bronnenbank met digitale video's van geschiedenislessen. In deze bronnenbank zouden dan vooral voorbeelden van good practice moeten komen. Daarbij gaven de opleiders ook aan waarover deze videolessen zouden moeten gaan, zoals het gebruik van jeugdliteratuur en verhalen vertellen, een goede instap, het leren werken met schriftelijke en beeldbronnen, historisch denken en redeneren, het werken met tijdbalken in allerlei vormen. Maar ook hoe een historisch begrip geïntroduceerd wordt en hoe leerlingen zich dat vervolgens eigen kunnen maken. We streven er naar om in de projectperiode een tiental videocasussen gereed te hebben.

Op het moment dat u dit leest, zijn er opnames gemaakt in allerlei klassen, variërend van een 6-vwo klas tot en met een groep 6 op de basisschool. Rond de videolessen worden vervolgens taken en opdrachten voor studenten aan de lerarenopleidingen gemaakt. De videocasussen komen digitaal beschikbaar binnen DiViDu, een afgeschermd digitale omgeving waarmee videoclips gecombineerd kunnen worden met opdrachten, literatuur, interviews en andere hulpbronnen.

Drs. Marc Kropman is vakdidacticus-geschiedenis ILO-UvA en projectleider geschiedenis Landelijk Expertisecentrum Mens- en Maatschappijvakken/IVGD. gs@expertisecentrum-mmv.nl Tel.: 020 - 525.1298

Scholing junior vakdidactici

In het kader van de versterking van vakdidactische expertise hebben verschillende instellingen het initiatief genomen om zogenaamde 'junior' vakdidactici aan te trekken. Uit een inventarisatieronde blijkt dat op dit moment zo'n vijftientig vakdidactici geschiedenis in deze categorie vallen, dat wil zeggen niet langer dan drie jaar als vakdidacticus werkzaam zijn. Voor hen organiseren we een driedaagse cursus waarbij aan de orde komen de grondslagen en ontwikkelingen van de vakdidactiek geschiedenis en het vakdidactisch onderzoek. Vanzelfsprekend wordt gestreefd naar het vergroten van het vakdidactisch handelingsrepertoire en het intensiveren van landelijke contacten tussen junioren onderling (zowel binnen als tussen de eerste- en tweedegraads opleidingen) en tussen junioren en senioren. De aankondiging van deze cursus deed menig vakdidacticus verzuchten dat zij graag een dergelijke cursus bij aanvang van hun loopbaan hadden gevolgd. Inmiddels heeft de eerste uiterst geanimeerde bijeenkomst plaatsgevonden.

Vakintegratie?

Op verschillende scholen wordt geëxperimenteerd met vormen van vakkenintegratie in het kader van de verschillende scenario's die er in de onderbouw van het voortgezet onderwijs mogelijk zijn. Ook op basisscholen is sprake van geïntegreerd werken. Wij onderzoeken aan de hand van een inventarisatie van literatuur en een analyse van de verschillende geïntegreerde methodes die op de markt zijn, welk accenten er worden gelegd en op welke manier daarin ons vak aanwezig is en functioneert. Daarnaast worden docenten geïnterviewd die geschiedenis geïntegreerd met andere vakken geven. Zo proberen we te achterhalen wat de ervaringen met vakintegratie zijn en hoe geschiedenis functioneert binnen een dergelijke aanpak. Dit deelproject richt zich dus vooral op een beschrijving en analyse van wat er voor geschiedenis gaande is bij integratie met andere vakken, zonder daarbij voorhands een oordeel over uit te spreken. De discussie over vakintegratie is volgens ons gebaat bij meer inzicht in de praktijk van vakintegratie.

Coördinator

Zoals bekend verkeert het geschiedenisonderwijs op de basisschool niet in een florissante situatie. Datzelfde kan gezegd worden over het geschiedenisonderwijs aan de pabo. Om de positie van het vak zowel op de pabo als op langere termijn ook binnen het primair onderwijs te versterken, worden op dit moment de mogelijkheden onderzocht van een post-HBO opleiding tot coördinator

aardrijkskunde/geschiedenis in het primair onderwijs. Een dergelijke opleiding bestaat al voor taal en rekenen. Op dit moment is de IPABO bezig een dergelijke coördinatorcursus te organiseren en hoopt komend najaar met de eerste deelnemers te starten. Op termijn zouden dergelijke coördinatoren een bijdrage op school kunnen leveren aan de versterking van het vak geschiedenis (en aardrijkskunde).

Winst

Het is zeer inspirerend om met een grote groep opleiders met verschillende achtergronden in verschillende projecten te werken aan de verdere ontwikkeling van de vakdidactiek voor geschiedenis. Dat is al de eerste winst van het werk van expertisecentrum en geeft goede hoop op een stroom van vakdidactische handreikingen, bijeenkomsten en brochures. Deze moeten niet alleen van belang voor opleiders zijn, maar uiteindelijk ook voor docenten voor de klas.

Voor meer informatie over de projecten en activiteiten kunt u terecht op de website:
www.expertisecentrum-mm.nl

IN 2007 IS VAN START GEGAAN MET DE VOLGENDE PROJECTEN:

- het opzetten van een video bronnenbank met voorbeelden van good practice
- het organiseren van scholingsdagen voor junior-vakdidactici
- het opzetten van een database voor abstracts van vakdidactische literatuur
- organiseren van een kenniskring van nascholers rond oriëntatiekennis
- onderzoek naar de vraag hoe oriëntatiekennis in het curriculum getoetst kan worden
- verkennen van de mogelijkheden voor een opleiding tot coördinator aardrijkskunde/geschiedenis in het primair onderwijs
- onderzoek naar de verschillende bestaande praktijken en mogelijke vormen van vakintegratie
- het organiseren van 'llo-dagen' voor zowel de tweede als eerste graadsopleidingen
- voor de vakdidactische handboeken van aardrijkskunde, maatschappijleer en economie het schrijven van een bijdrage waarin de essenties van het vak geschiedenis aan de orde komen
- het inventariseren en analyseren van de definitie en toetsing van de kennisbasis binnen de verschillende opleidingen, van pabo tot en met eerstegraads opleiding
- het verzorgen van een nascholingskalender en een website (www.expertisecentrum-mm.nl)

ANET BLEICH

JOOP DEN UYL 1919-1987. DROMER EN DOORDOUWER.

(Balans: Amsterdam 2008), 544 blz., prijs: € 35,00.

Het zal niemand zijn ontgaan: biografe Anet Bleich had niet te klagen over aandacht. Het boek was nog niet uit of de nieuwsrubrieken buitelden over elkaar heen. Maar hoeveel komen we te weten over de man die twintig jaar geleden overleed? Klopt het beeld van de bevlogen politicus, die de VVD onlangs inspireerde tot de opmerking: 'het tweede kabinet-Den Uyl is er toch gekomen en het zit daar,' wijzend naar de ploeg van premier Balkenende.

'Een onaangenaam mens.' Frits Bolkestein liet er in een discussie met Wouter Bos geen twijfel over bestaan. Hij had helemaal niks met Joop den Uyl. In het begin van zijn politieke carrière had de VVD-er korte tijd met Den Uyl in de Tweede Kamer

'Hij was in de eerste plaats een 'political man', bezig met politiek, niet zozeer met emoties.'

gezeten. Die korte periode kon Bolkestein niet kort genoeg zijn. In zijn ogen was Den Uyl de 'big spender', de man die met zijn waanzinnige vergezichten ons land naar de rand van de financiële afgrond had gebracht. Wouter Bos trok een andere conclusie. De PvdA-leider kwam niet met een persoonlijke kwalificatie – hij had Den Uyl immers niet echt gekend – maar met een persoonlijke ontboe-

zeming. De biografie had hem tot een nieuw inzicht gebracht. Het werd tijd dat we weer eens een beetje meer polariseren, zoals dat in de tijd van Den Uyl gebeurde. En dan met name op het gebied van de integratie. Die oproep werd hem niet in dank afgenomen. De oude sociaal-democraten die Den Uyl wél hadden gekend riepen in koor dat Bos er helemaal niks van had begrepen. Natuurlijk, er werd gepolariseerd in de jaren zeventig. Maar niet op maatschappelijke thema's, dat was volgens hen levensgevaarlijk. Wel in de politieke arena, met name richting de KVP en later het CDA.

Den Uyl – Van Agt

De uiteenlopende reacties laten goed zien hoeveel emoties Den Uyl oproep en blijkbaar nog steeds oproept. Hetzelfde is terug te zien in de krantenberich-

ten die kort na het verschijnen van het boek te lezen waren.

'Den Uyl had voor de oorlog rechts-nationalistische ideeën', 'Den Uyl hield de monarchie overeind'.

Het klopt, het staat er allemaal in. Maar in deze boekbespreking wil ik me beperken tot een periode die menigeen nog vers in het geheugen ligt, ook al is het alweer zo'n dertig jaar geleden: de tijd van de polarisatie. Met als hoogtepunt (of dieptepunt!) natuurlijk de fascinerende strijd tussen Joop den Uyl en Dries van Agt. Wat mij betreft is de biografie van Anet Bleich hier op z'n sterkst, en laat het tegelijkertijd zien wat ik mis in het boek. Daarover later meer. Voor een goed begrip van de relatie tussen Den Uyl en Van Agt is het goed om terug te keren naar het begin van het kabinet-Den Uyl, in de eerste helft van de jaren zeventig. Van Agt was

Ruud Slotboom is politiek verslaggever in Den Haag voor het Radio-1-Journaal en 'Met het oog op morgen'.

geen nieuwkomer in de politiek, hij was al minister geweest. Maar hij was diep onder de indruk van de PvdA-leider. Bleich: 'De man die officieel vice-premier was, mr. A.A.M. (Dries) van Agt, heeft ruiterlijk erkend dat hij totaal niet tegen de minister-president was opgewassen.'

Bleich citeert de toenmalige KVP'er: 'Er waren twee dingen die mij klein maakten, ook in mijn eigen ogen. Ik was geïmponeerd door Joop, door z'n enorme politieke ervaring, terwijl ik op nul binnenkwam behalve anderhalf jaar op Justitie in het kabinet-Biesheuvel. Als een jochie bij de bovenmeester, zo voelde ik het zelf. Ten tweede had ik geen enkele economische scholing en Joop was econoom par excellence, dus ook in dat opzicht was ik zozeer zijn mindere.'

Den Uyl vond het volgens Bleich al lang best dat Van Agt zich bescheiden opstelde in het rode kabinet met de witte rand. Hij hield vaderlijk, 'maar daardoor impliciet nogal hooghartig, rekening met Van Agts gebrek aan greep op het geheel.' Van Agt zelf in de biografie over de kabinetsvergaderingen: 'Ik vond het zelfs al beroerd als Joop uit de ministerraad wegliep omdat hij met weet-ik-wie ging telefoneren – meestal met Wim Kok, de FNV-voorzitter –, dan was hij een kwartier of zo weg. Hij schoof de hamer naar mij toe, ineens was ik de voorzitter en ik smachtte naar het moment dat hij zou terugkomen.'

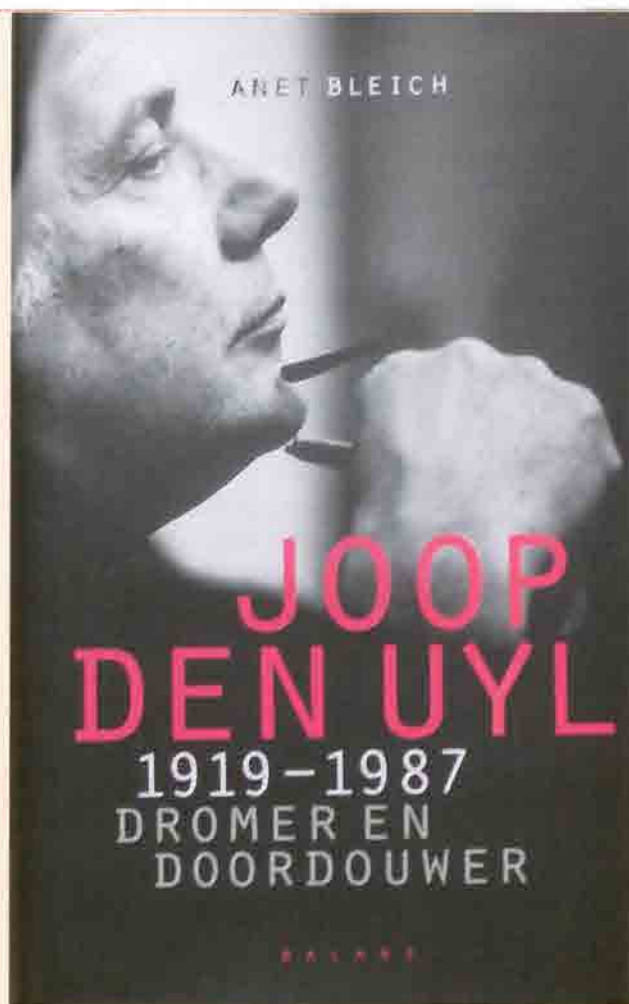
Onherstelbare schade

De onervaren nieuwkomer die hunkerde naar erkenning, tegenover de ervaren politieke rot die dacht: wat is dat voor

rare snuiter? Maar de rare snuiter groeide op en begon langzaam maar zeker zijn weg te vinden op het politieke toneel. Hoe meer tegenstand hij kreeg, hoe standvastiger hij werd. En tegenstand kreeg Van Agt. Niet eens zozeer van Den Uyl zelf als wel van andere PvdA-ers. Let wel: zonder dat Den Uyl ingreep!

Het ging mis in de abortus-kwestie rond de Bloemenhove-kliniek, toen Van Agt terzijde werd geschoven door de enige vrouw in het kabinet, minister Irene Vorriink van Volksgezondheid en Milieu. Van Agt wilde de kliniek sluiten, maar Vorriink was hem te slim af. De PvdA-minister liet het voornemen tot sluiting uitlekken en mobiliseerde het verzet, wat tot een grote oploop bij de kliniek leidde. Van Agt had het pleit verloren. En het liep helemaal uit de hand in de zaak van de kunsthandelaar Pieter Menten. Menten werd verdacht van oorlogsmisdaden, zou worden gearresteerd, maar kreeg vermoedelijk een tip en wist te ontkomen. Van Agt, als minister van Justitie verantwoordelijk, was een paar dagen eerder naar Roemenië gereisd om in een klooster tot zich zelf te komen. Hij werd met moeite opgespoord, keerde terug en stuntelde onvoorbereid in het kamerdebat. Menten werd later gepakt in Zwitserland, maar het kwaad was geschied.

Van Agt werd genadeloos aangepakt door kamerleden van de PvdA: Aad Kosto zei in het parlement: 'Er is twijfel gerezen aan de bekwaamheid van de minister om dit departement te leiden'. En Ed van Thijn slingerde Van Agt in het gezicht: 'Je

bent geen non-politicus, maar een middelmatig politicus zonder verantwoordelijkheidsbesef'. Van Agt was diep gekwetst en had lange tijd nodig om te herstellen van de klap. Hij was woedend. De relatie met de PvdA was voorgoed verziekt. En wat deed Den Uyl? Nageenog niets, concludeert Anet Bleich. Hij vond Van Agt een onberekenbare stoorzender en achtte het niet nodig zijn minister te steunen. Er zijn in het archief-Den Uyl wel wat kladjes gevonden, waarop in korte bewoordingen gesteld wordt dat de ministerraad geen twijfel koesterde aan de bekwaamheid van Van Agt. Maar stelt Bleich: 'Wilde Den Uyl dit tegen de media zeggen? Heeft hij dat gedaan? Wilde hij zo'n uitspraak aan de ministerraad voorleg-

gen? Onduidelijk, maar wat hier wel uit blijkt is dat Den Uyl gemerkt had dat Van Agt diep was beledigd, al zal hij zeker hebben onderschat hoe diep.'

Vragen

De biografie stelt hier een aantal logische vragen. Wat zou Den Uyl gedacht hebben? Waarom deed hij zo weinig? Terechte vragen. Maar toen ik deze passage in de biografie las, begreep ik ineens waarom ik bij het lezen een beetje teleurgesteld raakte in het boek. Regelmatig kwam bij mij de vraag naar boven: 'Wat zou Den Uyl er nou van hebben gevonden?' En dat is een gekke vraag als je een biografie leest. Je verwacht tenslotte dat je daar juist een antwoord op krijgt. Natuurlijk, op sommige momenten weet Bleich goed aan

het boek tegen een paar grote problemen is aangelopen. Den Uyl ging na het einde van zijn carrière snel dood en heeft geen tijd gehad om terug te kijken, laat staan z'n memoires te schrijven. Ook zijn vrouw Liesbeth, die ongetwijfeld veel gehoord moet hebben van haar man, is niet oud geworden. Dat maakt het schrijven van een biografie er niet makkelijker op.

A political man

Of ligt het allemaal een slag anders? Misschien hebben we wel een verkeerd beeld van de hoofdpersoon. Natuurlijk willen we graag weten wat hij dacht en voelde op cruciale momenten in zijn politieke loopbaan. Wat dat betreft zijn we kinderen van onze tijd. Politici schrijven tegenwoordig de ene na de andere weblog over

Uyl viel over de grondpolitiek, maar ging feitelijk te gronde aan de verziekte verhoudingen tussen de PvdA en de confessionelen. Het dieptepunt in de relatie tussen de twee kwam enkele jaren later met het tweede kabinet-Van Agt: de CDA-leider als premier en Den Uyl en D66'er Jan Terlouw als vice-premier.

Toenmalig minister Jos van Kemenade geeft een pijnlijk exacte beschrijving van het probleem: 'De spanning tussen die twee, de premier en de vice-premier, dat was niet om aan te zien. Van Agt leidde als premier de vergadering, maar Den Uyl nam telkens het woord, probeerde als het ware de leiding over te nemen. En dan wees Van Agt hem crop dat hij nu voorzitter was. Het was vreselijk.' Het tweede kabinet-Van Agt sneuvelde snel en Den Uyl verdween voorgoed uit het centrum van de macht.

'Hij vond Van Agt een onberekenbare stoorzender en achtte het niet nodig zijn minister te steunen.'

te geven hoe Den Uyl handelde en wat hij dacht. Maar op andere momenten is de hoofdpersoon merkwaardig ver weg, bijna afwezig. De biografie verandert dan in een historische beschrijving van een bepaalde periode. Dat geldt niet alleen voor bovenstaande passage over Den Uyl en Van Agt, maar ook bijvoorbeeld voor de periode-Drees, de provo-tijd en de mislukte formatie van het tweede kabinet-Den Uyl. Hoe kan dat? Licht het aan de bronnen of aan de biografie? Op die vraag kan eigenlijk alleen Bleich het antwoord geven. Ik kan me voorstellen dat ze bij het schrijven van

hun belevenissen en worden in talkshows gevraagd naar hun gedachten en gevoelens. Dat lag dertig jaar geleden anders. En het lag bij Den Uyl anders. Hij was in de eerste plaats een 'political man', bezig met politiek, niet zozeer met emoties. Bleich: 'Niet dat hij gevoelloos was, integendeel, maar politiek was politiek, daar kwamen volgens hem wel overtuiging, passie en gedrevenheid aan te pas, maar geen 'gewone' gevoelens als gekwetstheid, ijdelheid, sym- en antipathie.' Tussen Den Uyl en Van Agt kwam het zoals bekend nooit meer goed. Het kabinet Den

Tot slot

Bijna vijfhonderd pagina's over Den Uyl. Het is goed geschreven, helder, met veel informatie uit bronnen en gesprekken, met een mooi tijdsbeeld. En toch, ik gaf het al aan, het blijft een beetje onbevredigend. Was dit het nou? Waarom denk ik geregeld: wat zou hij hebben gedacht, wat zou hij hebben gevonden? Het is geen biografie waarbij in de huid van de hoofdpersoon wordt gekropen. Hebben we nu een ander beeld gekregen van Den Uyl? Nee. Is hij in historisch perspectief geplaatst? Deels. Begrijpen we hem nu beter? Ja, maar nog lang niet voldoende. Ik zie uit naar een volgende biografie over de hoofdpersoon.

EWOUT KIECKENS, *HET VATICANAAN IN EEN NOTENDOP*.

(BERT BAKKER: AMSTERDAM 2007), 156 BLZ., PRIJS € 9,95.

Het Vaticaan spreekt velen tot de verbeelding. Een omweld voorstadje van een van de oudste hoofdsteden ter wereld als autonoom land - het is bijna onvoorstelbaar. Theoretisch onvoorstelbaar vanwege grote vragen: heeft een spiritueel leider wel territoriaal bezit nodig? Praktisch onvoorstelbaar omdat echte autonomie, laat staan autarkie, welbeschouwd natuurlijk onmogelijk is. Hoe zit het, immers, juridisch met de achtervolging van een zakkenroller over het Sint Pietersplein? Water, stroom, riolering, afval - ondenkbaar dat de Mons Vaticanus in al zijn noden zelfvoorzienend is.

Hoe vreemd de situatie is bleek mij onlangs in een Romeins klooster, kilometers van de Sint Pieter en op een steenworp van de Italiaanse Senaat. De pater die het klooster beheert vertelde dat zijn orde geen eigen zeggenschap heeft over hun gebouwen: alles wordt beheerd vanuit het Vaticaan. Inkomsten uit beddenverhuur gaan die kant op, kosten voor een lekkende regenpijp moeten daar gedeclareerd. Over dit soort, en vele andere, typische situaties schreef Ewout Kieckens een zakboekje dat beoogt uit te leggen hoe het zit en hoe dat gekomen is. De

lezer maakt een wandeling door het dorpje achter de palissaden: apotheek, parochiekerk, supermarkt. De hiërarchie wordt uitgelegd, invloeden op de wereldpolitiek komen langs (druk diplomatiek verkeer, wel een stoel bij de VN, geen stemrecht). Uit schaarse gegevens wordt het huishoudboekje van het Vaticaan geduid: zoveel miljoen per jaar aan giften, zoveel kost de *Osservatore Romano*, etc. Het is een aardig weetje, dat het pauselijk kunstbezit van letterlijk onschatbare waarde wordt geacht, en dat het daarom voor slechts... een eurocent op de balans staat!

Kieckens spreekt *ex cathedra*. Hij publiceerde al eerder uitgebreider over het Vaticaan, en het is te merken dat hij verstand van zaken heeft. Soms blijft de lezer weinig geholpen achter: de vele bestuursorganen die onder de paus ressorteren blijven, zelfs met een organogram, een brij van namen en verantwoordelijkheden. Veel vlotter en inzichtelijker komen de gang van zaken bij de Musea en het Vaticaanse mediabeleid voor het voetlicht. Ook de rituelen rond een pausverkiezing worden duidelijk beschreven. Kieckens spreekt daarbij terecht uit wat iedere Vaticaanvolger al jaren dwars

zit: de rook is nooit zwart of wit, maar altijd onveranderlijk grijs. Kieckens is gedistantieerd genoeg om kritiekpunten te bespreken. De vriendjespolitiek (Wojtyla benoemde achter elkaar Polen op sleutelposities) wordt genoemd, maar ook vriendelijk ingebed in een kwaliteit die met diezelfde (Italiaanse!) bestuurscultuur te maken heeft: flexibiliteit. De notoire traagheid van het Vaticaan als het gaat om reacties op ontwikkelingen in de buitenwereld blijkt iets waar men vooral trots op is: de Kerk heeft gelijk, nu en over duizend jaar. Onzindus om steeds met dagelijkse beslommeringen bezig te zijn. Het gordijn van mysterie dat rond de wallen van Vaticaanstad hangt: geheime geschriften, geheime kamertjes, geheime contacten tussen ingewijden wordt slechts af en toe beroerd. Een fraudezaak met een lijk onder een brug in Londen wordt besproken, net als de dood van de Zwitserse Gardist enkele jaren geleden. Dat daar zaken onverklaard blijven en geruchten gaan, soit. Voor de complotten wordt u doorverwezen naar Dan Brown en diens vakgenoten. Wie feiten zoekt, leze Kieckens.

Siward Tacoma

BENOÏT MATER, *HET TERRACOTTA LEGER VAN XI'AN. SCHATTEN VAN DE EERSTE KEIZERS VAN CHINA*.

(WAANDERS: ZWOLLE 2008), 184 BLZ., PRIJS € 24,95.

Deze catalogus is uitgebracht ter gelegenheid van de gelijknamige tentoonstelling in het Drents Museum in Assen. De expositie vormt een onderdeel van het project 'Go China'!

Assen-Groningen' dat tot 23 november 2008 voortduurt in het Groninger Museum. De grafvondsten van verschillende Chinese keizers worden in de catalogus beschreven. De

meeste aandacht gaat uit naar de terracotta soldaten en andere vondsten uit het grafcomplex van Qin Shi Huangdi, de *Eerste Keizer* van China (221-206 voor Chr.). Ook is er aandacht

voor grafvondsten van enkele keizers uit de Westelijke Handynastie, met name de Vierde Keizer Jingdi (157-141 voor Chr.).

De catalogus opent met een informatieve uiteenzetting over mensenoffers in het Oude China. Wat was gebruikelijk? Welke veranderingen vonden in de offerrituelen plaats? Hoe moet de plaatsing van levensgrote terracotta beelden in het keizerlijk mausoleum worden opgevat? Zijn de beelden een 'symbool' voor levende mensen of werden ze als 'surrogaat' voor mensen gezien?

Benoît Mater, auteur van deze catalogus en conservator van de archeologische afdeling van het Drents Museum, beschrijft uitvoerig het fameuze terracotta leger van Qin Shi Huangdi. De vondsten in drie enorme offerkuilen, de staat waarin de beelden verkeerden en de oorspronkelijke opstelling van het terracotta leger worden uitgewerkt. De catalogus bevat overzichtfoto's van de kuilen om een indruk te geven van de omvang van het terracottaleger en schema's die de opstelling van het leger weergeven. De terracotta beelden die worden tentoongesteld in het Drents Museum, staan apart per bladzijde afgebeeld. Deze indrukwekkende beelden krijgen de aandacht die ze verdienen; de vele details in haardracht, gezichtsuitdrukking, kleding en schoeisel zijn op de foto's goed te zien.

Hoe zijn de meer dan levensgrote terracotta beelden eigenlijk gemaakt? 'Ieder beeld is opgebouwd uit zeven basisonderdelen; een voetstuk, de voeten, de benen, de torso,

de armen de handen en het hoofd. Om snel te produceren is gebruik gemaakt van mallen. Tot nu toe zijn drie typen voetstukken, twee typen voeten, twee typen benen, acht typen torso's en twee typen harnas met ieder drie subtypen aangetroffen. Er zijn acht typen hoofden herkend.' Vervolgens beschrijft Mater hoe een ploeg ambachtslieden op basis van een uitgekiende organisatie en een nauwkeurige werkverdeling de beelden in elkaar zette. Een ploeg was verantwoordelijk voor één beeld.

Andere vondsten uit het graf van de Eerste Keizer komen ook aan de orde, bijvoorbeeld het opvallende stenen harnas. Het is samengesteld uit kleine kalkstenen plaatjes van gemiddeld vijf vierkante centimeter en met koperdraad in elkaar gezet.

'Qin Shi Huangdi nam zijn wereldrijk mee naar het dodenrijk'. In zekere zin was hij een trendsetter. Alle keizers van de Westelijke Handynastie hebben eveneens voor zichzelf een mausoleum laten bouwen en veel kostbare grafgiften meegereggen om hun leven in het hiernamaals op stand te kunnen voortzetten. De grafgiften waren in drie categorieën onderverdeeld: rituele en spirituele objecten en alledaagse gebruiksvoorwerpen. 'De rituele voorwerpen zijn ceremoniële objecten die gebruikt zijn in vooroudertempels (...). Spirituele voorwerpen worden uitsluitend voor het graf gemaakt (...). De gebruiksvoorwerpen zijn persoonlijke bezittingen ...' Tegen de hoge kosten van koninklijke begrafenis werd veel gepro-

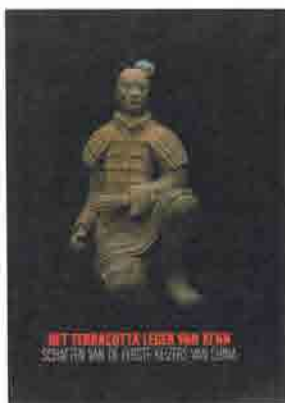
testeerd. Critici vonden dat het geld beter gebruikt kon worden voor investeringen in de maatschappij.

Veel aandacht schenkt Mater aan de grafvondsten van de Vierde Keizer Jingdi. Rond zijn mausoleum zijn ongeveer tweehonderd offerkuilen ontdekt, waarvan er tot nu toe slechts veertien zijn geopend. Anders dan bij de Eerste Keizer bestaan de offerkuilen uit ondergrondse tunnels, die acht tot veertien meter onder het aardoppervlak liggen. In deze tunnels werden miniatuur terracotta soldaten, leden van de hofhouding en een veestapel aangetroffen. Ze lijken niet op de terracotta beelden uit de grafkuilen van Qin Shi Huangdi wat betreft formaat en uitstraling. Deze miniatuurbeelden hebben een gestileerde vorm en zijn niet erg gedetailleerd afgevoerd waardoor veel expressie ontbreekt.

De veestapel neemt een aparte plaats in tussen de mannen, vrouwen en eunuchen van Jingdi's versteende hofhouding. Miniatuur terracotta schapen en geiten, drachtige zeugen en kippen zijn enkele voorbeelden. Veel terracotta beesten zijn niet meer compleet, omdat de houten hoornen van verschillende dieren zijn vergaan.

Zwart, wit, terracotta en wat rood overheersen de verzorgde catalogus over een opmerkelijke expositie. De afbeeldingen doen recht aan de geëxposeerde voorwerpen. De informatieve teksten lezen soms wat stroef, maar dat moet de lezer maar voor lief nemen.

Anny Hartgerink

E.M. MOORMANN EN W. UITTERHOEVE, *VAN ALEXANDER TOT ZEUS. FIGUREN UIT DE KLASSIEKE MYTHOLOGIE EN GESCHIEDENIS, MET HUN VOORTLEVEN NA DE OUDHEID. EEN LEXICON.*

(SUN: AMSTERDAM 2007), 512 BLZ., PRIJS € 32,90.

F. ALTENA, W.P. GERRITSSEN E.A., *VAN ABÉLARD TOT DE ZWAANRIDDER. LITERAIRE EN HISTORISCHE PERSONAGES UIT MIDDELEEUWEN EN LATER TIJD, MET HUN VOORTLEVEN IN DE KUNSTEN. EEN LEXICON.*

(SUN: AMSTERDAM 2007), 512 BLZ., PRIJS € 34,90.

De kans is groot dat de titels van deze boeken u bekend voorkomen. Jaren geleden verscheen bijvoorbeeld Van Achilles tot Zeus, een aardige mini-encyclopedie waarin veel grote namen uit de antieke mythologie werden besproken. De lexica die nu verschenen zijn bij uitgeverij SUN, zijn dan ook, met enkele toevoegingen en weglatingen, samengesteld op basis van de eerdere mini-encyclopedietjes waar deze titels aan herinneren. Dit heeft geresulteerd in hoogwaardige naslagwerken die in een serieuze bibliotheek niet misstaan. Samen geven de boeken een prachtig overzicht van de ontwikkelingen en constanten in de grote verhalen van de westerse cultuur. Verhalen, want daar gaat het om: de boeken beschrijven figuren uit de mythologie en uit de historie, maar historische figuren worden vooral geschat op hun waarde en gewicht in vertellingen (inclusief de beeldende kunst). Zo focust het artikel over Karel de Grote op de beeldvorming rond zijn

persoon in de middeleeuwse literatuur (denk aan het Chanson de Roland, Karel ende Elegast, Einhart,...) terwijl er weinig aandacht is voor een reconstructie van zijn historische bestaan. Hij staat schouder aan schouder met Odysseus, Faust, Siegfried en Roodkapje, niet met Justinianus en Stalin. Beide collecties worden voorafgegaan door een degelijke inleiding, waarin de samenstellers argumenten geven voor de selectie van lemmata. Er blijkt, dat afgezien van nieuwe toevoegingen de 'hergebruikte' teksten vaak zijn herzien en up-to-date gebracht (want, bijvoorbeeld, in een moderne bespreking van het Nachleben van de figuur Achilles kan de film Troy van Wolfgang Petersen uit 2004 niet ontbreken).

De boeken winnen het met glans van Wikipedia. De artikelen, die soms vijf of zes pagina's beslaan, bevatten schatten aan informatie: korte besprekingen van bekende titels, samenvattingen van (soms zeer obscure) opera-plots en verwijzingen naar beeldende kunst. Achterin

is een uitgebreide literatuurlijst opgenomen voor wie een bepaald thema verder wil uitzoeken. Er is voldoende ruimte voor illustraties: antieke vazen, manuscriptverluchtingen en renaissanceschilderijen. Schitterend is de in hout gesneden Cicero uit de kathedraal van Ulm, hoe hij onder zijn kreukelige hoed peinzend in zijn geitensik krabt: de filosoof-redenaar als laatgotische Beier.

De boeken zouden twee keer zo dik worden, dus het kan niet, maar een ding zou de lexica nog waardevoller maken: stel, dat er niet alleen ruimte zou worden gemaakt voor afbeeldingen uit de beeldende kunsten, maar ook voor citaten uit sommige genoemde literaire werken. Een paar regels uit de Ilias, waar Hektor en Achilles elkaar verwensingen toevoegen, een stukje Hugo Claus bij de Vier Heemskinderen, Hölderlin over Empedokles, Heine's Lorelei...

Het kan niet, dus zeuren we niet langer.

Siward Tacoma

Van Abélard tot de Zwaanridder. Literaire en historische personages uit middeleeuwen en later tijd, met hun voortleven in de kunsten. Een lexicon / SUN.

Van Alexander tot Zeus. Figuren uit de klassieke mythologie en geschiedenis, met hun voortleven na de oudheid. Een lexicon / SUN.

PLOUTARCHOS. *BEROEMDE GRIEKEN. DE LEVENS VAN LYKOURGOS, SOLON, THEMISTOKLES, PERIKLES, ALKIBIADES, AGESILAOS, DION, FOKION, DEMOSTHENES, ALEXANDER, PYRRHOS EN FILOPOIMEN.*

VERTALING: HETTY VAN RODEJEN-DEJMAN, (ATHENAEUM-POLAK & VAN GENNEP: AMSTERDAM 2007), 496 P., PRIJS € 45,00.

Ooit was Ploutarchos – Plutarchus op zijn Latijns – de grote leraar van Europa. Zijn levensbeschrijvingen van beroemde Grieken en Romeinen golden als het beste materiaal voor

de morele opvoeding van de jeugd. Zo geloofden de leiders van de Franse Revolutie de antieke deugden die zij op school uit Ploutarchos hadden geleerd, in praktijk te brengen.

Standbeelden van Ploutarchos' helden keken neer op de leden van de Convention Nationale in de nieuwe vergaderzaal die zij op 10 mei 1793 in de Tuileriën betrokken. Al

eerder had Shakespeare uit zijn biografieën de stof voor menig drama gehaald. De toneel-schrijver die op de plaatselijke grammar school 'small Latine & lesse Greek' had geleerd, las Ploutarchos' *Parallele levens* overigens niet in het Grieks, maar in een Engelse vertaling van een Franse vertaling uit het origineel. Vertalingen zijn voor de culturele impact van de klassieken belangrijker dan de oorspronkelijke werken, die altijd slechts door een kleine elite zijn gelezen.

De nieuwe Nederlandse vertaling van twaalf van de 26 *Levens* zal wel niet de dramatische uitwerking van weleer hebben, maar het is een goede zaak dat zo'n invloedrijk werk weer voor iedereen met 'less Greek' beschikbaar is. Allerlei anekdotes die de docent geschiedenis graag vertelt, komen uit de *Bioi paralleloï*: de steentjes die redenaar Demosthenes in de

mond nam om zijn gelispel te overwinnen en de uitroep van Pyrrhus: 'Nog één zo'n overwinning en ik ben verloren.'

Als competent classica staat Hetty van Rooijen borg voor een betrouwbare vertaling, die wel wat aan de statige kant blijft. Ploutarchos' Griekse zinnen zijn met al hun deelwoorden en naamvalsvormen nu eenmaal langer dan Nederlandse. De vertaalster had van mij vaker mogen knippen en een punt zetten. En zijn er geen frissere woorden dan ingetogenheid, rechtschapenheid en grondsoep? (ik ben benieuwd of de Kleiolezer dit laatste woord kent). Maar goed, beter wat verheven vertalen dan het opleuken waaraan bijvoorbeeld Hein van Dolen zich bezondigt.

Waarom echter juist deze twaalf levens? Het is waar dat de geselecteerden mooi zeven eeuwen Griekse geschiedenis illustreren, tot en met de komst

van Rome. Maar de antieke schrijver plaatste telkens een Griekse leider naast een vergelijkbare Romein; Julius Caesar bijvoorbeeld fungeerde als tegenhanger van Alexander de Grote. Ploutarchos wilde zo de parallelle van Griekse en Romeinse historische ervaring en persoonlijkheden aantonen. Die boodschap gaat in deze keuze verloren, terwijl Ploutarchos nota bene af en toe naar de Romeinse tegenhanger verwijst. Die verwijzingen blijven in deze editie in de lucht hangen. Durfde de uitgever, die Nederland een prachtige complete Polybios heeft bezorgd, het risico van een volledige Ploutarchoseditie niet aan? Ondanks deze bedenkingen verdient deze vertaling de lectuur van geschiedenisdocenten. Ze zullen mooie er mooie brontekstjes kunnen uithalen.

Anton van Hooff

JULIA LOVELL, *ACHTER DE CHINESE MUUR, GESCHIEDENIS VAN CHINA'S ISOLEMENT 1090 V.C. - 2000 N.C.*

(SPECTRUM; UITRECHT 2006), 448 blz., € 30,75.

Op het omslag is een prachtige foto te zien van de Chinese muur van stevige baksteen en kantelen en al bladerend door het boek kom je verschillende foto's tegen van de muur. Maar de vorm en samenstelling ervan blijkt heel verschillend te zijn. Opvallend is een Chinese muur gebouwd tijdens de Han-dynastie in een woestijn: deze heeft een gelaagd aanzien en bestaat uit lagen takken en riet. In Noordwest-China in de Ordos staat een Ming-muur die vooral een modderwal is. De Chinese muur blijkt een breed begrip te zijn dat een aantal verschillende muren omvat die

niet op elkaar aansluiten en in verschillende perioden zijn gebouwd.

Lovell beschrijft drieduizend jaar geschiedenis van China met afwisselend openheid en geslotenheid aan de hand van de Chinese muur. De muren dienden niet alleen om barbaren buiten te houden maar ook om veroveringen af te bakenen en de eigen bevolking onder controle te houden. In werkelijkheid bleken de muren nooit een echte belemmering om China binnen te vallen:

De Mongolen, die de drempel tussen China en de steppe ten

noordwesten van Beijing overstaken, sloegen aan het eind van de Jin-muren de hoek om en hakten een veel groter Jin-leger volkomen in de pan, waarna ze over vijftig kilometer grensvallei de lijken van de Jurchen-troepen 'opgestapeld als rotte houtblokken' achterlieten.

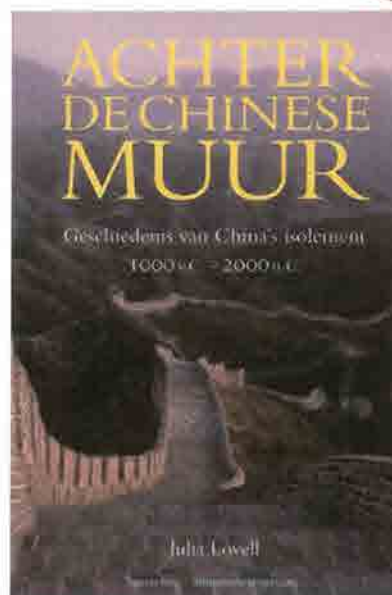
Vervolgens namen de Mongolen het bestuur in China over. Ook de Mantsjoes lieten zich niet door de muur hinderen en vestigden de Qing-dynastie. De Chinezen hadden weinig animo om handel te drijven met de Portugezen maar de Jezuiëten werden in de zeventiende eeuw mondjesmaat

toegelaten en brachten de Chinese keizer in contact met verschillende uitvindingen zoals astronomische apparatuur en kanonnen. Doel was om het vertrouwen van de keizer te winnen om zo het katholicisme te kunnen verspreiden. Na iedere periode van openheid in de Chinese politiek volgde weer een periode van geslotenheid en isolationisme. Een recent voorbeeld daarvan is het communistische tijdperk onder Mao Zedong. Aan het einde van haar boek stapt Lovell over van de materiële

muur naar de hedendaagse Chinese 'internet firewall-muur' die alle onwelgevallige informatie voor de regering weert. Conclusie van de schrijfter is dat China, zelfs al zou het democratisch worden, altijd 'grote muren' zal blijven houden omdat het land zich zeer bewust is van haar verleden.

Julia Lovell is docente Chinese geschiedenis en literatuur aan de universiteit van Cambridge.

Joke Noordstrand

Oriëntatiekennis komt tot leven in Vlaardingen

Ook benieuwd hoe Vlaardingers duizend jaar geleden leefden?

In het kader van de tien tijdvakken organiseert de VGN een excursie naar de elfde eeuwse nederzetting Flardinga. Meld je aan voor dit evenement en waan je voor een dag in de tijd van monniken & ridders en steden & staten.

Programma

Bezoek aan de tentoonstelling 'Graven in Vlaardingen'

Wandeling door het oude Vlaardingen

Bezoek aan het evenement 'Terug naar Flardinga. Beleef het elfde eeuwse Vlaardingen.'

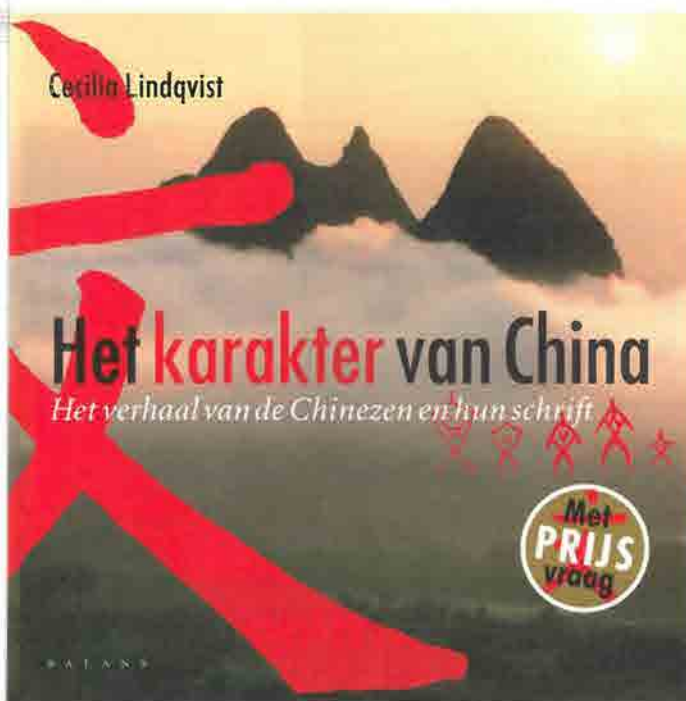
Als hoogtepunt van het spektakel wordt een veldslag nagespeeld. Tweehonderd krijgers uit heel Europa komen bijeen om de beroemde slag bij Vlaardingen van 1018 weer tot leven te wekken. Bent u er ook bij?

- ▷ **Waar:** Vlaardingen
- ▷ **Wanneer:** zaterdag 14 juni
- ▷ **Kosten:** € 25, inclusief lunch
- ▷ **Aanmelden:** Er zijn 20 plaatsen beschikbaar, aanmelden kan bij Mark Schuitema: m.schuitema@planet.nl

CECILIA LINDQVIST, *HET KARAKTER VAN CHINA. HET VERHAAL VAN DE CHINEZEN EN HUN SCHRIFT*.

(BALANS: AMSTERDAM 2007) 392., PRIJS € 35,00.

Keizer Wilhelm II sprak in zijn beruchte Hunnenrede de verwachting uit dat zijn *Ostasiatisches Infanterie-Regiment* zo zou optreden dat geen Chinees het in duizend jaar zou wagen een Duitser scheef aan te kijken. Bij de Bokseropstand was de Duitse gezant in Beijng gedood en dus moesten die spleetogen een lesje in beschaving worden geleerd. Het was de tijd dat Europese mogendheden en Japan konden doen en laten wat ze wilden in China. Misschien is het nog te vroeg om de eenentwintigste eeuw uit te roepen tot 'eeuw van China', maar in ieder geval is het Rijk van het Midden bezig met een opmerkelijke *come back* en is - zacht gezegd - de verhouding tussen China en het Westen drastisch

veranderd. China heeft de 'eeuw van Amerika' overleefd, zoals het de 'eeuw van Europa' heeft doorstaan; de Chinese cultuur lijkt door de - het moet gezegd - moeizame modernisering van de laatste 150 jaar, nu gerevitaliseerd.

Een van de constanten in de cultuur van China is het schrift. Het huidige schrift is gebaseerd op het schrift dat duizenden jaren geleden is ontstaan. En veel tekens van nu lijken sterk op de karakters van toen, zodat huidige Chinezen niet veel uitleg nodig hebben om ze te begrijpen. Kom daar met ons schrift eens om; voor de meeste Nederlanders zijn teksten uit de zestiende eeuw al onbegrijpelijk! Het Chinese tekenschrift biedt dus een unieke mogelijkheid het leven van Chinezen van vierduizend jaar geleden te lezen.

In de tijd dat China geteisterd werd door keizer Wilhelms beschavingswerk, ontdekte de schrijver Liu E oude karakters op, als drakenbeenderen bij apothekers verkochten, botten en schildpadhoorn. In 1903 publiceerde hij over zijn vondsten. De karakters waren aangebracht toen koningen van de Shang-dynastie, zo'n drieduizend jaar geleden, contact wilden maken met de geesten van hun overleden voorvaders. Deze orakelbeenderen kwamen in hun tempels en andere gebouwen terecht waaruit ze in de tijd van Liu E werden opgegraven om te wor-

den vermalen tot medicijn. Uit de Song-dynastie (960-1279) stammen bronzen voorwerpen met daarop tekens. Het schrift op de bronzen en op de orakelbeenderen heeft een lange voorgeschiedenis dat duizenden jaren terug gaat.

Cecilia Lindqvist vertelt aan de hand van deze tekens over de wereld waarin zij zijn ontstaan, zonder het zich op haar zoektocht al te gemakkelijk te maken. Hebben de in de oude tekens zichtbaar gestrekte armen van de vrouw alleen met vrouwelijke activiteiten als eten koken en kinderen verzorgen te maken of hebben ze ook betrekking op de ondergeschikte plaats van de vrouw in de Chinese samenleving? Want vrouwen waren volledig onderworpen aan hun man. Meisjes werden vaak meteen na hun geboorte buiten gelegd om te sterven en vaders noemden als hen gevraagd werd hoeveel kinderen ze hadden alleen het aantal zonen.

Het *karakter van China* brengt op een fascinerende wijze de mens van China, zijn omgeving en zijn schrift tot leven. Lindqvist weet niet alleen als geen ander waar ze het over heeft, ze kan er bovendien, bijna terloops, onnadrukkelijk prachtig over schrijven. Een bijzonder boek dat ook nog eens fraai uitgegeven is.

Hans Pols

Vmbo-geschiedenisdag in Amersfoort

Op een zonnige donderdagmiddag in april kwamen een krappe zestig geschiedenisdocenten van het vmbo bijeen in stadscafé De Observant in Amersfoort. De bijeenkomst was niet zomaar. Er was door de VGN, in samenwerking met Anno, een studiedag georganiseerd, speciaal voor deze groep geschiedenisleraren. Het doel was om hen meer te betrekken bij het actuele geschiedenisonderwijs en hun inzicht te geven in de toepassing van de canon en het gebruik van het verhaal in de les.

Wim Duyff, afscheid nemend voorzitter van de vmbo-commissie en bestuurslid van de VGN opende de dag. In een buitengewoon warme zaal gaf hij het woord aan de eerste spreker, Hubert Slings, directeur van de stichting *entoen.nu*. Hij kreeg een kwartier de tijd om wat te zeggen over de toekomstige toepassing van de canon in het onderwijs. Vanwege de discussie die los was gebarsten over de keuze van de verschillende vensters haalde hij Pieter Geyl aan die had gezegd dat geschiedenis een discussie zonder eind was.

Vanuit de vensters kon de geschiedenisleraar een uitweiding maken naar alles wat met het onderwerp te

maken had. Zo hoef je geen enkel belangrijk historische gebeurtenis of persoon onbesproken te laten, aldus Slings. Tot nog toe zijn de teksten van de canon gericht op het niveau van leerlingen van groep 7 en 8. Maar omdat veel onderbouwleerlingen van het vmbo nog niet

'De workshops waren zinvol en leerzaam.'

echt het niveau van de bovenbouw van het basisonderwijs zijn ontstegen, kan er in het vmbo toch gebruik gemaakt worden van de beschikbare teksten. De site van *entoen.nu* biedt volgens Slings veel links naar achtergronden van de canononderwerpen die vervolgens per niveau of doelgroep gedifferentieerd kunnen worden. In september 2009 hoopt *entoen.nu* een toevoeging op de canon over de kerndoelen voor het basisonderwijs en de onderbouw van het voortgezet onderwijs op de site te zetten. Daarnaast is een ondersteuningsproject gestart bij de implementatie van de canon in het onderwijs in samenwerking met o.a. het IVGD, de VGN, Anno en het Cito. Dit project zal te zijner tijd ook bijscholing organiseren. Niet oninteressant voor de geschiedenisdocent zijn, volgens Slings, de ontwikkelingen op het gebied van audiovisuele middelen. Ook hierbij wordt samengewerkt met andere organisaties die al langer op dit gebied werkzaam zijn, zoals Schooltv en IDTV.

Workshops

Na de inleiding van Slings konden de docenten eindelijk de warme zaal verlaten om de klim te nemen naar de vertrekken die ingericht waren voor de workshops. De deelnemers mochten een keuze maken uit twee van de vijf onderwerpen. Drie ervan waren gericht op de toepassing van een onderwerp uit de canon. De twee andere workshops hadden als gemeenschappelijk thema het gebruik van het verhaal in de les. De leiding over de vijf praktijkcursussen waren in handen van Gerard Rozing en Albert van der Kaap namens de SLO, Lammert Doedens als docent en vmbo-commissielid, Huub Kurstjens namens het Cito, Arie Wilschut namens het IVGD en Henk van Kerkwijk als schrijver van onder andere historische jeugdboeken.

Albert van der Kaap (ook oprichter en beheerder van de website Histoforum) had samen met Gerard Rozing een aantal computerlessen gecreëerd met als hoofdthema 'Brugge in de middeleeuwen' (zie Kleio 2, 2008). Uitgangspunten van Van der Kaap en Rozing zijn onder andere dat een pc alleen ingezet mag worden wanneer dat een meerwaarde oplevert ten opzichte van het gebruik van een boek. En verder dat leerlingen met behulp van opdrachten de leerdoelen moeten kunnen bereiken.

De kracht van het verhaal

Arie Wilschut leidde een workshop met als thema het verhaal in de les. Zijn uitgangspunt is dat een verhaal, mits niet te lang (zo'n 10 minuten maximaal) leerlingen van het vmbo meer motiveert. Het is het beste als het verhaal aan het begin van de les wordt verteld. Want waarom zou je wachten tot het einde van de les, als je het beoogde effect – motivatie – al aan het begin van de les kunt bereiken? Vervolgens kun je, volgens Wilschut, aan de hand van het verhaal, als de nieuwsgierigheid voor het onderwerp is gewekt, beginnen met het bespreken van de lesonderwerpen. Om optimaal gebruik te kunnen maken van de toepassing van een verhaal moet de docent wel op een paar dingen letten. Zo moet er in de eerste plaats sprake zijn van een perspectief; een hoofdpersoon waarmee de leerlingen zich kunnen identificeren. Tijdens het verhaal moet je geen uitleg geven over verschillende woorden of gebeurtenissen die je in het verhaal gebruikt. Dit om de kracht van de vertelling niet weg te nemen. Vervolgens dient er een spanningsopbouw in het verhaal te zitten die naar een climax toewerkt en moet het verhaal een raadselachtig einde hebben. Het is niet nodig om het verhaal van te voren uit te leggen, omdat dit alleen maar rumoer en onrust oplevert.

Aletta Jacobs

Lammert Doedens legde in zijn workshop op een bevlogen wijze uit hoe hij een onderwerp uit de canon, Aletta Jacobs, heeft uitgewerkt voor leerlingen van het vmbo. Dat doet hij met behulp van een soort PowerPoint-voorstelling. Eerst neemt hij het totale

tijdvak waarin Aletta leefde. Vervolgens verdeelt hij dit in vier periodes. Over ieder periode volgt een korte uitleg. Eventueel kan aansluiting gezocht worden bij regionale componenten. Ter afsluiting volgt een stukje film. De belangrijke begrippen schrijft hij op het bord en de leerlingen kunnen die overnemen in een aantekeningenschrift. Doedens wil graag alle onderwerpen van de canon op een zelfde wijze in een vast format behandelen. Voor hogere niveaus heeft hij een verdieping. Volgens hem is die te gebruiken voor alle afdelingen vmbo tot en met het vwo.

'Vmbo-docenten hebben behoefte aan meer informatie over historische onderwerpen.'

De studiedag bleek een succes te zijn geweest. De workshops waren zinvol en leerzaam. Het lijkt mij duidelijk dat er in de nabije toekomst meerdere van dit soort studiedagen gehouden kunnen worden.

Tot slot nog een aantal opmerkingen over de evaluatie van de deelnemers. Buiten het algemeen overheersende gevoel dat het een waardevolle dag is geweest bleek dat veel vmbo-docenten behoefte hebben aan meer kennis over de historische onderwerpen, zoals over de examenonderwerpen staatsinrichting en het historisch overzicht vanaf 1900. Er blijft een voorkeur bestaan voor één in plaats van twee studiedagen, maar of dat alleen voor vmbo of samen met havo/vwo moet zijn, daarover zijn de meningen verdeeld. Hoe dan ook, er kan teruggekeken worden op een succesvolle eerste vmbo-geschiedenisdag en vooruitgekeken worden naar meerdere van dergelijke studiedagen.

GEHEUGEN VAN NEDERLAND

In samenwerking met 58 Nederlandse erfgoedinstellingen zijn al 62 collecties gedigitaliseerd en gratis beschikbaar gesteld op onderstaande site: meer dan 350.000 illustraties, teksten, foto's, films, radiofragmenten van eigen bodem! Het Geheugen stelt niet alleen aantrekkelijk bronmateriaal voor uw les beschikbaar, maar biedt bovendien

kant en klare digitale lessen aan. De onderwijssite voor het vak geschiedenis is grondig gerestyled. Hij sluit nu nog beter aan bij de tijdvakindeling van De Rooij en de canonvensters. Bovendien zijn er zestig geschiedenisopdrachten op de site geplaatst die u kunt gebruiken als instap of uitsmijter in uw les.

www.geheugenvannederland.nl

ANNE FRANK KRANT

De Anne Frank krant verschijnt jaarlijks en is bedoeld voor leerlingen van 10 tot 14 jaar. Mede dankzij de steun van vele gemeentebesturen ontvangt ruim 50 procent van alle leerlingen van groep 8 elk jaar deze krant. Rode draad van de Anne Frank krant en de bijlage is het thema 'groepen' en het daaraan verbonden 'wij-zij-denken'. In de docentenhandleiding staan ideeën, tips en suggesties voor het gebruik

van de krant, de bijlage en de Anne Frank Tijdbalk. Er zijn ook vragen en opdrachten opgenomen in deze handleiding. Bij elke bestelling van 25 kranten wordt één gratis docentenhandleiding geleverd. Het lespakket Anne Frank krant 2008 bestaat uit 25 kranten met 25 bijlagen 'Ik, jij, wij & zij', één Anne Frank Tijdbalk en één docentenhandleiding en kost € 45,-.

www.annefrank.org

SCHOOLTV: DE VAL VAN DE BASTILLE

Op donderdag 5 juni zendt Schooltv op Nederland 2 om 10:15 uur tot 10:35 uur in het kader van Dossier Geschiedenis het programma *De val van de Bastille* uit. Dit programma is geschikt voor de klassen 3 tot en met 6 voor alle niveaus. Dossier Geschiedenis is een reeks op zichzelf staande afleve-

ringen, over gevarieerde onderwerpen. De afleveringen kunt u gemakkelijk inzetten in de klas. Ook zijn ze bruikbaar bij groepswork of individueel gebruik. Een belangrijk uitgangspunt van het begeleidend materiaal is het werken met de verzamelde bronnen. Zo bouwen de leerlingen hun eigen 'dossier' op. www.schooltv.nl

AANDACHT VOOR DE BETEKENIS VAN GODSDIENST IN HET GESCHIEDENISONDERWIJS?

De huidige canon lijkt de betekenis van religie in de negentiende en twintigste eeuw te negeren. Met het DKE (Digitaal Katholiek Erfgoedhuis) willen de makers zorgen dat in het toekomstige geschiedenisonderwijs de betekenis van religie in een samenleving (weer) een rol krijgt. Het gaat hierbij om de manier waarop religie het leven van 'normale' mensen vormgaf en beïnvloedde en de maatschappelijke

consequenties daarvan, zoals bijvoorbeeld de verzuiling. Hebben docenten geschiedenis interesse om deze thematiek in de les te behandelen? Zo ja, hoeveel tijd (in lesuren) kan en wil een docent hier aan besteden? Wat is de vorm, waarmee men het beste uit de voeten kan?

Antwoorden, ideeën en suggesties zijn van harte welkom. Reacties graag naar: drs. R. Peters, coördinator onderwijsontwikkeling confessioneel erfgoed: r.peters@let.ru.nl www.ru.nl/nederlands-katholicisme/index.html

De wereld door de ogen van

DE WERELD DOOR DE OGEN VAN F. BEHRENDT

Leerlingen van het Aloysius College uit Den Haag maakten tijdens een informaticaproject een dvd met meer dan 2100 politieke prenten van Fritz Behrendt. In een filmpje vertelt de tekenaar wie zijn politieke helden van de twintigste eeuw zijn

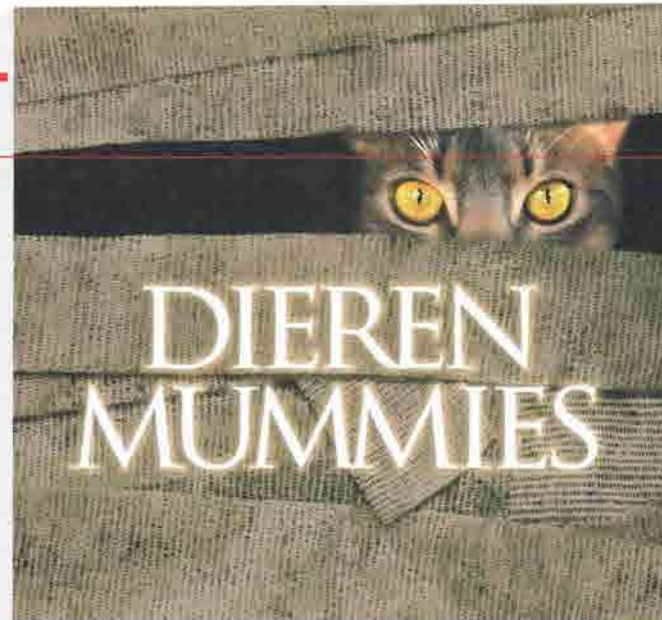
en laat hij zien hoe een tekening tot stand komt. Behrendt stelt 75% van de opbrengst van de dvd ter beschikking aan een educatieve hulporganisatie in Bosnië. De dvd is te bestellen op de website www.fritzbeherendt.nl of door een mailtje te sturen naar a.mens@alloysius.nl. De dvd kost € 20,- (inclusief verzendkosten).

MUSEA

Rijksmuseum van Oudheden
Leiden

Egyptische dierenmummies
Vanaf 24 april heeft het RMO de nieuwe familietentoonstelling 'Dierenmummies'. In een spannend decor maakt jong en oud spelenderwijs kennis met de oude Egyptenaren en hun dieren. Tweeduizend jaar oude mummies van katten, slangen en krokodillen staan samen met röntgenbeelden, CT-scans,

spellen en films garant voor een avontuurlijk en leerzaam dagje uit. De tentoonstelling is te zien tot en met 1 maart 2009. 'Dierenmummies' is een tentoonstelling waar kinderen, ouders, opa's en oma's veel over de Egyptische dierenwereld en de rol van dieren in religie en rituelen kan ontdekken. Bezoekers kunnen raden welke dieren de Egyptenaren zoal kenden door dierenhuizen te voelen en met een

scanspel te onderzoeken wat er in de mummies zit. Egyptische dierenbeeldjes, afbeeldingen op reliëfs en papyri, opgezette dieren en

skeletten geven een beeld van hoe de dieren er in de tijd van de farao's uit zagen.
www.rmo.nl

Bijbels Museum, Amsterdam
Binnenste buiten - jongeren en religie

De tentoonstelling toont dat religieuze tradities springlevend zijn onder jongeren tussen de 13 en 20 jaar. Voor deze expositie zijn binnen de vijf wereldreligies in Nederland twaalf religieuze stromingen geselecteerd die door vijftien persoonlijke portretten in woord en beeld worden vertegenwoordigd. Deze portretten, gemaakt door fotograaf Peter Dellenbag, benaderen de positieve kanten van religie, want juist de vrijheid, de energie en de waarde van de traditie komen aan bod en niet de dogma's en het extremisme.

Het Bijbels Museum heeft een inhoudelijk activiteitenprogramma ontwikkeld dat voor iedereen toegankelijk is. Te zien tot en met 2 november 2008.

www.bijbelsmuseum.nl

Amsterdams Historisch Museum

Amsterdam & de Oranjes

De tentoonstelling geeft een overzicht van de eeuwenoude relatie tussen Amsterdam en de koninklijke familie. Het is een verhouding van uitersten. Naast warme oranjeliefde

is er in Amsterdam altijd een republikeinse onderstroom geweest. Aan de hand van historische gebeurtenissen geeft de tentoonstelling inzicht in de relatie van Amsterdam en de Oranjes. Het begint met de aanval van stadhouder Willem II op Am-

sterdam in 1650 en gaat door tot en met de zoen van Willem-Alexander en Máxima op het balkon van het Paleis op de Dam in 2002.

De bezoeker wordt meegenomen door ruim vier eeuwen geschiedenis. Hij maakt kennis met de hoofdrolspelers en wandelt vervolgens chronologisch langs bijzondere objecten die de relatie tussen Amsterdam en het Huis van Oranje illustreren. Te zien tot en met 31 augustus 2008.
www.ahm.nl

Fries Museum, Leeuwarden
Geschiedenis en archeologie: Super Terpen

Kennismaken met archeologie en het leven in Friesland in de 'terpen-tijd'. In het Fries Museum komen de leerlingen van alles te weten over terpen, grafvondsten, ambachten, Romeinen en nog veel meer.

In de museumles voor basisvorming havo-vwo krijgen de leerlingen per groepje een origineel archeologisch voorwerp dat ze aan de hand van een inventariskaart beschrijven. Daarna zoeken ze in de tentoonstelling 'Super Terpen' meer informatie op over soortgelijke voorwerpen. In de museumles voor het

vmbo is meer structuur aangebracht. In een korte inleidende komen vragen aan bod: Wat is een terp? Wat is er zo bijzonder aan? Daarna bekijken de leerlingen in groepjes met een opdrachtenblad de tentoonstelling. Met een korte nabespreking wordt de les afgesloten.
www.friesmuseum.nl

UNIVERSITEITSMUSEUM
GRONINGEN

The Colours of China

Tot en met 14 september 2008 presenteert het Universiteitsmuseum in Groningen een indrukwekkende collectie traditionele Chinese feestkleding. De veelkleurigheid van de feestkleding en bijbehorende sieraden staat

in schril contrast met het bekende sobere Mao-uniform.

De expositie schenkt ook aandacht aan Chinese volksreligies, omdat vooral tijdens de viering van religieuze feesten de tentoongestelde kleding werd gedragen. Het merendeel van deze kostuums was nog nooit buiten China te zien.

Voor de onder- en bovenbouw van het voortgezet onderwijs is een algemene museumles over China opgezet, die te combineren is met de tentoonstelling. Kosten: €1,- per persoon voor bezoek Universiteitsmuseum. Duur: minimaal één uur.

www.rug.nl/museum

ZUIDERZEEMUSEUM ENKHUIZEN
Een nieuw museum op de grens van land en water

Het Zuiderzeemuseum viert zijn zestigjarig bestaan met een opmerkelijke jubileummanifestatie die uit drie onderdelen bestaat:

tentoonstellingen, museumpark en natuurgebied. Alle onderdelen illustreren de nieuwe koers van het museum.

Het Zuiderzeemuseum slaat een andere weg in. Het statische, op het

verleden gerichte museum maakt plaats voor een dynamische en publieksgerichte museale ervaring. Het vernieuwde museum legt verbanden, zoekt de wereld op en toont Nederland in al zijn facetten: kunst,

cultuur, ontwerp, erfgoed, design en geschiedenis. Minister Plasterk opent op 4 juni het nieuwe museum officieel.

www.zuiderzeemuseum.nl/jubileum

**Instituut voor
Leraar en School**

Radboud Universiteit Nijmegen

**NASCHOLINGSCONFERENTIE 2008
"Dynamiek en stagnatie in de Republiek"**

Op 26 september biedt de afdeling Geschiedenis van de Radboud Universiteit Nijmegen in samenwerking met het Instituut voor Leraar en School (ILS) een nascholingsconferentie aan over het onderwerp "Dynamiek en stagnatie in de Republiek".

Sprekers:

Prof. dr. Karel Davids (VU)
Prof. dr. Paul Klep (RU)
Dr. Clé Lesger (UVA)
Prof. dr. Jan Lucassen (IISG)

Workshopgevers:

Drs. Jan de Vries (RU)
Drs. Arnoud Aardema (RU)
Drs. Koen Henskens (HAN)
Drs. Bas van Rooijen (SG Stevensbeek)
Drs. Cees Jan van Golen (NA)

Tijdens de lunch- en namiddagpauze is er een informatiemarkt van uitgeversmaatschappijen en documentatiecentra.

Plaats:

De conferentie wordt gehouden in Hotel Erica, in Berg en Dal.

Kosten:

De kosten bedragen € 110,00 per persoon, inclusief reader, koffie / thee, lunch en afsluitend drankje. Bij inschrijving na 1 augustus bedragen de kosten € 130,00.

Voor programma en informatie: www.let.ru.nl/geschiedenis/actueel/nieuws.

Het aanmeldingsformulier kunt u aanvragen bij: Linda Kersten (RU): l.kersten@let.ru.nl.

EEN BLIK VAN GROTE WAARDERING

PRESTIGIEUZE NIEUWE ONDERWIJSPRIJS VRAAGT AANDACHT VOOR GOEDE DOCENTEN

De Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, (KNAW), bestaat in 2008 tweehonderd jaar. Ter gelegenheid daarvan wordt een jaarlijkse prijs in het leven geroepen: de KNAW Onderwijsprijs. Op 8 mei jongstleden werd de prijs door KNAW-president Frits van Oostrom symbolisch aangeboden aan minister Plasterk. De KNAW Onderwijsprijs schaart zich in een reeks belangrijke wetenschappelijke prijzen die de KNAW uitreikt.

'Nederland zou wel wat guller mogen worden in het erkennen van prestaties,' aldus Prof. dr. Frits van Oostrom, neerlandicus, scheidend president van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen en in het geschiedenis-onderwijs bekend van de Nederlandse Canon. Zijn opvolger bij de Akademie, Prof. dr. Robbert Dijkgraaf, valt hem bij: 'De maatschappelijke waardering voor leraren is niet voldoende zichtbaar, terwijl de invloed van een goede docent op zijn of haar

leerlingen nauwelijks te overschatten valt.' Dijkgraaf – mathematisch fysicus, lid van het Innovatieplatform en NRC-columnist – hoopt te kunnen bijdragen aan de herwaardering van de docent als spil van het onderwijs. 'De KNAW Onderwijsprijs wil aandacht vragen voor de uitzonderlijke prestaties die in het voortgezet onderwijs worden geleverd. Het is een diep gemeende blik van waardering en respect vanuit het hart van de wetenschap.'

Een stripboek in hiërogliefen

Waar komt dat vandaan?

Dijkgraaf: 'Wetenschap en onderwijs zijn innig met elkaar verbonden. De wetenschap is schatplichtig aan scholen als kweekvijvers van wetenschappers en aan docenten als verspreiders van fascinatie voor en kennis van wetenschap. En: wij zijn er allemaal zelf gevormd. Ik ken geen wetenschapper die niet enthousiast kan vertellen over een bevoegen docent die de vonk over heeft laten springen.' Ter illustratie ontspint zich een inderdaad enthousiast gesprek waarin Dijkgraaf en Van Oostrom elkaar vertellen over hun eigen docenten. De geweldige leraar Nederlands die Frits van Oostrom toevoegde dat hij 'nog wel heen zou groeien' over de door hem bewonderde Bomans; de leraar Grieks die een verbaasde Robbert Dijkgraaf een stripboek in hiërogliefen gaf. Docenten die precies op de juiste ma-

nier een individuele leerling wisten te stimuleren. Uiteraard zonder daarvoor op dat moment waardering te krijgen.

Een jaar gratis studeren

De KNAW Onderwijsprijs is een prijs voor de beste profielwerkstukken van Nederland. Ieder jaar winnen twaalf werkstukken, drie per profiel, de prijs. Geen kleinigheid: een winnend werkstuk levert de leerling een jaar gratis studeren op, de school ontvangt een officiële plaquette en de begeleidende docent wint een culturele reis en een voor deze prijs vervaardigd bronzen beeldje.

Zeer eigenwijze werkstukken

Waarom het profielwerkstuk? Dijkgraaf: 'In het profielwerkstuk kunnen leerlingen – en docenten

– als in geen andere activiteit hun eigen begeestering en interesse kwijt. Streven naar excellentie kan scholieren, leraren en scholen enorm motiveren – we hopen verrast te worden door uitmuntende en zeer eigenwijze werkstukken.' Voor een aantal vakken bestaan al profielwerkstukprijzen. Hoe verhoudt zich dat? Van Oostrom: 'Deze prijs is uniek in omvang, breedte en uitstraling, en dat docenten iets winnen is een belangrijke toevoeging aan de bestaande prijzen. Bovendien,' sluit de wetenschapper die zelf de AKO-literatuurprijs won lachend af, 'zijn er zo weinig prijzen in Nederland, dat een nieuwe prijs bijna een doel op zich mag heten.'

Meer informatie: www.knaw.nl/onderwijsprijs

Magie van wetenschap

De Leidse Nascholing geschiedenis (2008-2009)

Dynamiek en stagnatie in de Republiek / Oriëntatiekennis 19 september 2008

Op deze ICLON nascholingsdag staat traditioneel het CSE thema centraal. Tevens maken we al een stap naar het nieuwe examenprogramma rond oriëntatiekennis.

Programma

Openingslezing: prof dr. Lex Heerma van Vos (UU):
"Het raadsel van de Republiek"

Verder kunt u deelnemen aan:

- Lezingen en workshops over het examenthema
- Workshops over oriëntatiekennis
- HistoryLab: interactieve presentaties van praktijkvoorbeelden
- Informatiemarkt van uitgevers

Datum & Locatie

Vrijdag 19 september 2008, Pieter de la Court-gebouw,
Wassenaarseweg 52, Leiden

Tarief & Inschrijving

Het inschrijfgeld bedraagt € 235 inclusief lunch en nascholingscertificaat.
U kunt zich inschrijven via het aanmeldingsformulier op: www.iclon.nl/geschiedenisdag. Daar vindt u ook het volledige programma.

Nieuw: vakdidactische nascholing oriëntatiekennis (2008-2009)

Het ICLON start in Leiden en in Rotterdam kleinschalige vakdidactische nascholing. Met maximaal 15 geschiedenisdocenten per netwerk zullen we praktijkervaringen uitwisselen, achtergronden verkennen en werken aan de ontwikkeling van vakdidactiek.

Programma

- Bijeenkomst 1: Oriëntatiekennis: begripsverheldering en uitwisseling van ervaringen
Bijeenkomst 2: Verbanden leggen en historisch redeneren
Bijeenkomst 3: Activerende werkvormen: gericht op het leren van oriëntatiekennis
Bijeenkomst 4: Toetsen van oriëntatiekennis: pilot-examens en schooltoetsen

Dit programma kan in overleg met de deelnemers worden aangepast.
U kunt ook informeren naar nascholing op uw eigen school of samen met een aantal scholen bij u in de buurt. Wij stellen dan in overleg met u een programma op maat vast.

Data & Locatie

Rotterdam, Marnixgymnasium, Essenburgsingel 58
Woensdag 1 oktober, 26 november, 15 januari en 18 maart
Leiden, Pieter de la Courtgebouw (Universiteit Leiden), Wassenaarseweg 52
Donderdag 23 oktober, 27 november, 29 januari en 23 april

De bijeenkomsten vinden plaats van 16.00 u tot 19.00 u

Tarief & Inschrijving

Het inschrijfgeld bedraagt € 425 p.p. inclusief cursusmateriaal, koffie/thee en maaltijden. Voor leden van de sectie van eenzelfde locatie geldt een korting van € 50. Een aanmeldingsformulier kunt u per mail aanvragen bij iclonns@iclon.leidenuniv.nl.

ICLON

Afdeling Hoger Onderwijs ●
Afdeling Voortgezet Onderwijs ●

Universiteit Leiden

Universiteit Leiden. Universiteit om te ontdekken.

Studiedag en trainingen 2008-2009 aangeboden door het IVLOS, Training en Advies van de Universiteit Utrecht:

***Oriëntatiekennis en activerende didactiek**

Leerlingen actief en gemotiveerd met *geschiedenis* bezig laten zijn is het uiteindelijke doel van deze training. We oefenen veel activerende werkvormen aan de hand van de tien tijdvakken van de Roij. De nieuwste ontwikkelingen en inzichten ten aanzien van oriëntatiekennis worden besproken. We besteden aandacht aan de praktische invulling van de nieuwe programma's voor basisvorming, vmbo en tweede fase. Indien relevant, splitsen we de groep op naar onderbouw en bovenbouw.

Plaats en tijd: In najaar 2008 op *dinsdag 30-9* en *donderdag 20-11-2008* van 10.00 tot 16.00 uur of in voorjaar 2009 op *woensdag 18-3* en *donderdag 23-4* van 10.00 tot 16.00 uur in de Uithof te Utrecht.

Kosten (inclusief twee lunches en reader): 475 euro

***Studiedag Geschiedenis voor VMBO-docenten**

Zal gaan over geschiedenis van de 20e eeuw (nieuwe examenonderwerp) en activerende didactiek. De dag wordt inhoudelijke vormgegeven worden door **Prof. Dr. Maarten van Rossem** die een college verzorgt over de geschiedenis van 20e eeuw. De rest van de dag wordt besteed aan activerende didactiek voor het VMBO. We gaan met elkaar werkvormen oefenen gerelateerd aan de geschiedenis van de 20e eeuw en die makkelijk toepasbaar zijn in een klas met VMBO-leerlingen.

Plaats en tijd: *vrijdag 7 november 2008* van 10.00 tot 17.00 uur

Kosten (inclusief lunch en reader): 150 euro

***Activerende didactiek voor de gammavakken**

Voor docenten aardrijkskunde, geschiedenis, maatschappijleer, levensbeschouwing en economie.

Werkvormen die je meteen kunt toepassen in de klas.

Combinatie praktijk en theorie o.a. meervoudige intelligentie van Gardner.

Wat betekenen de nieuwste neurologische onderzoeksresultaten voor mijn lesgeven?

Hoe stimuleer ik mijn leerlingen actief met de stof om te gaan?

We oefenen veel activerende werkvormen, die u makkelijk in de les kunt toepassen. Dit wordt gekoppeld aan recente theoretische inzichten en we zullen de mogelijkheden en onmogelijkheden van vakintegratie bespreken.

Plaats en tijd: In najaar 2008 op *donderdag 9 oktober* en *donderdag 27 november 2008* van 10.00 tot 16.00 uur of in het voorjaar van 2009 op *woensdag 11 maart* en *woensdag 22 april* in de Uithof te Utrecht.

Kosten (inclusief twee lunches en reader): 475 euro

*** Op maat**

U kunt ook informeren naar een training op uw eigen school. Wij kunnen vrijblijvend een op maat-training samenstellen voor de sectie geschiedenis of voor de docenten in het leerdomein mens en maatschappij.

Voor meer informatie en opgave: Opgave (schriftelijk/per mail) met vermelding van uw schoolgegevens aan Iris Bleeker; I.Bleeker@uu.nl of 030-2533224 of voor informatie Hanneke Tuithof H.Tuithof@uu.nl
Zie ook www2.ivlos.uu.nl/geschiedenis